

İspanya ve Türkiye

Burcu Demir*

Giriş

Bu çalışma, Huntington'ın (2007) Üçüncü Dalga adlı eserinden bu yana araştırmacıların çokça çalıştığı bir konu olan demokratikleşme süreçlerinde pek üstünde durulmamış olan terörizm konusunu araştırmayı amaçlamaktadır. Stepan'ın (2009:3) belirttiğine göre, din, dil, ırk ve milliyetçilik konularındaki kültürel çelişkiler klasik demokratikleşme çalışmalarında ihmal edilmiş bir konu olmasına rağmen günümüzde yeni demokrasilerde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bahsedilen kültürel çelişkilerin sonucunda ortaya çıkan terörizm olgusu da günümüzde önemli bir yer kaplamaktadır. Bu nedenle, demokratikleşme süreçlerine terörizmin etkisi ve bu süreçlerden terörizmin nasıl etkilendiği bu çalışmanın araştırma alanını oluşturmaktadır.

Terörizmin kısa bir tanımı yapılacak olursa, belirli amaçlara ulaşmak için şiddet yönteminin benimsenmesi şeklinde ifade edilebilir.

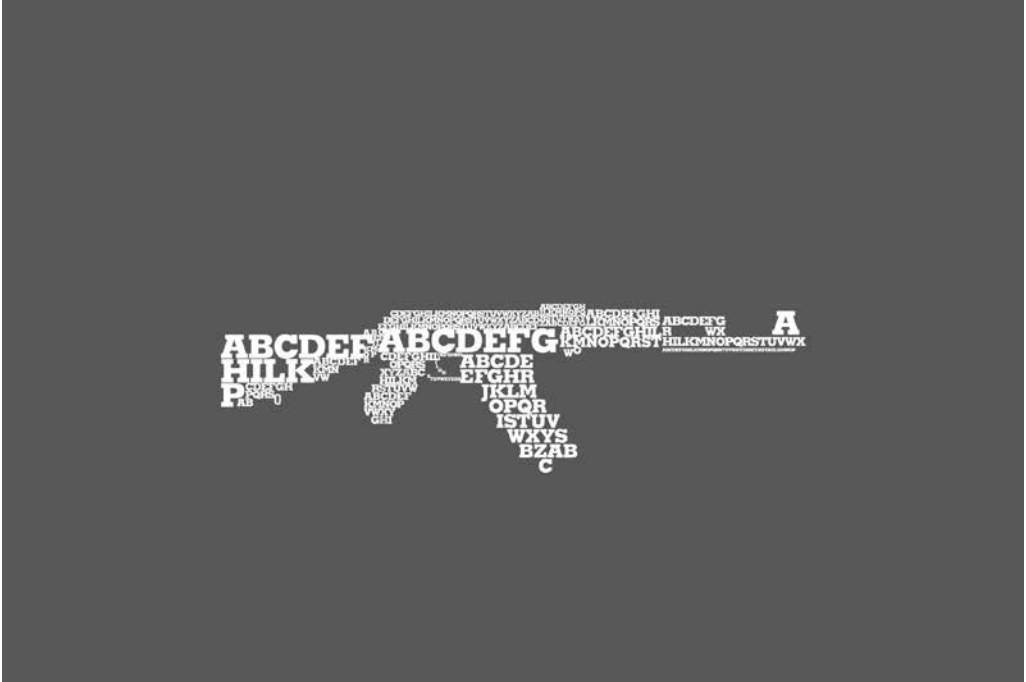
Demokratikleşme gerçekleşirken süreçlerin vuku bulduğu ülkelerde halk arasında birçok farklı kesimde demokratikleşmenin daha iyi yaşam şartları, özellikle terörizm sorunu yaşanan ülkelerde, terörizmin biteceği yönünde bir algıyı doğurduğu gözlemlenmektedir. Dil, din, etnik vb. farklılıkların olduğu devlet yapılarında ortaya çıkan terörizm sorunu hâlâ günümüzün tam anlamıyla çözülememiş önemli sorunlarından birini teşkil etmektedir.

tedir. Bunun yanı sıra, terörizm sadece o ülkenin vatandaşlarının yaşam haklarını değil aynı zamanda ekonomik ve demografik yapısını da tehdit etmektedir. Ayrıca bazı komşu ülkelerden ve kesimlerden destek alan terör örgütleri, sadece buldukları ülkede değil, uluslararası düzeyde de terör eylemleri gerçekleştirebilmektedirler. Bu nedenle, demokratikleşme sürecinde terörizmin nasıl bir gelişim gösterdiğini ve demokratikleşme süreçleriyle nasıl etkileştiğini araştırmak, soruna farklı yaklaşımlar geliştirebilmek bakımından oldukça önem arz etmektedir. Bir başka deyişle, demokratikleşme terörizmin azalmasına ya da bitmesine etki eder mi, terörizm de aynı şekilde demokratikleşme süreçlerini yavaşlatır ya da engeller mi soruları örnek iki ülke aracılığıyla bu çalışmada çözümlenmeye çalışılacaktır.

1975 sonrasında demokratikleşme sürecine girmiş ve demokratik konsolidasyonunu da tamamlayarak artık günümüzde demokratik bir ülke olarak kabul edilen İspanya ve 1940'lı yılların sonunda çok partili hayata geçmesiyle demokratikleşme süreci başlayan fakat demokratikleşme süreçlerinin hepsini başarıyla tamamlayamamış, zaman zaman askeri darbelerle (1960, 1971, 1980) demokrasisi yaramış ve duraksamaya uğramış Türkiye örnekleri üzerinden karşılaştırmalı yöntemle araştırma sorusuna yaklaşılacaktır.

Bu çalışmada, iki örnek ülke olarak İs-

*Bahçeşehir Üniversitesi Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler yüksek lisans öğrencisi.

panya ve Türkiye'nin seçilmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, her ne kadar Türkiye demokrasiye geçisini 1940'lı yılların sonunda gerçekleştirmiş olsa da, siyasi kutuplaşmanın artması nedeniyle 1980 yılındaki askeri darbe sonucunda demokrasisi kesintiye uğramış, 1983 yılında yapılan seçimlerle tekrar demokratikleşme sürecine girmiştir. İspanya ise İç Savaş deneyiminden sonra otuz yılı aşkın bir süre Franco'nun kişisel diktatörlüğü altında yaşamış, 1975'te Franco'nun ölümünden sonra demokratikleşme sürecine girmiştir. Böylelikle, her iki ülke de Huntington'ın 1974'te başladığını öne sürdüğü demokratikleşme dalgasına mensupturlar. Günümüze gelindiğinde ise Chislett'e (2009:1) göre İspanya Başbakanı Zapatero'nun teklifi üzerine Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Zapatero tarafından 2005 yılında Birleşmiş Milletler'in de desteğini

olarak oluşturulan Medeniyetler İttifakı projesi Türkiye ve İspanya'yı daha da yakınlaştırmıştır.

İki ülkenin başlıca tarihsel benzerliklerini sıralayacak olursak, her iki ülke de Avrupa'nın perifer ülkeleridir, her ikisi de köyden kente iç göç yaşamış, her ikisi de Avrupa'ya işçi göndermiş, her ikisi de Soğuk Savaş yıllarında jeostratejik öneme sahip ülkeler olarak görülmüş, bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri buralarda üsler oluşturmuştur ve araştırma sorusu açısından en büyük benzerlik olarak her iki ülke de barındırdıkları azınlıklar nedeniyle problemler yaşamışlardır. İspanya, Bask ve Katalan milliyetçilikleri, Türkiye ise Kürt milliyetçiliği nedeniyle sorunlar yaşamıştır. İspanya, Bask milliyetçiliğini savunan ETA terör örgütü, Türkiye ise PKK terör örgütü nedeniyle uzun yıllar terörle mücadele etmiştir.

(Chislett, 2009:2) Bugün ise demokratikleşme sürecinden itibaren İspanya tamamen sona ermemiş olsa da terörizm sorununda oldukça önemli aşamalar kaydetmişken, Türkiye hâlâ terörizm sorunuyla baş etmeye çalışmaktadır. Zaman zaman silahlı çatışmalarda kesintiler olsa da bu soruna kalıcı bir çözüm getirilemediği bir gerçektir.

2. Demokratikleşme

Bu bölümde öncelikle, demokrasi ve demokratikleşme kavramlarına değinilecek, ardından İspanya ve Türkiye örneklerinin tarihsel olarak bu deneyimleri nasıl gerçekleştirdiği anlatılacaktır.

Günümüzde sıkça kullanılan demokrasi sözcüğü etimolojik olarak incelendiğinde, Yunanca demo, insanlar ve kratos, yönetmek sözcüklerinin birleşmesinden ileri geldiği görülmektedir. (Dahl, 2010) Bu nedenle halkın yönetimi, halkın kendi kendini yönetmesi gibi tanımlar oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Tarihsel olarak farklı coğrafyalarda farklı isimlerle ortaya çıkan demokrasiyi tarihsel tanımlamalarından ayırarak ve modern temsili demokrasinin siyasi kurumlarını sıralayarak günümüzdeki demokrasi kavramı daha açık bir biçimde ifade edilebilir. Yine Dahl'a . (2010:99-100) göre bu kurumlar; seçimle belirlenmiş yöneticiler, özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif bilgi kaynaklarına erişim, kurumsal özerklik ve vatandaşların dahil edilmesi şeklindedir.

Schmitter ve Karl'a (1995:68) göre ise benzer şekilde modern demokrasi "yönetenlerin, yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabeti ve işbirliği yoluyla,

dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimidir." Bunun yanı sıra, demokrasinin ne olmadığına da değinen Schmitter ve Karl; (1995:77) demokrasilerin diğer devlet şekillerine oranla daha etkin bir ekonomik yapıya sahip olmaları gerektiğini, idari yönden etkin olmaları gerektiğini ve otokrasilerden daha düzenli, uzlaşmış, istikrarlı ya da yönetme kabiliyetine sahip bir görünüm arz etmeyebileceklerini belirtmektedir. Share ve Mainwaring'e (1984:4) göre ise demokrasi, iktidarın değişebileceği ihtimalini ifade etmektedir. Demokratikleşme kavramına gelindiğinde ise, adından da anlaşılacağı gibi daha önceden demokratik bir yönetime sahip olmayan bir ülkenin demokrasiye geçiş yapması tanımlanmaktadır. Demokratikleşmenin üç evresi bulunmaktadır: Bunlar liberalleşme, demokratik geçiş ve demokratik konsolidasyon şeklindedir. (Korkmazarslan, 2007:9)

Linz ve Stepan'a (1996:3) göre seçilmiş bir hükümet oluşturabilmek için siyasal süreçler konusunda yeterli bir anlaşmaya varıldığında, bu bahsi geçen seçilmiş hükümet hür ve halk oyu sonucunda seçilerek göreve geldiğinde, bu hükümet yeni politikalar geliştirmek konusunda de facto bir otoriteye sahip olduğunda ve yeni demokrasiden kaynaklı idari, yasal ve hukuki gücü de jure başka hiçbir güçle paylaşmak zorunda olmayan demokrasiye geçiş süreçleri tamamlanmış sayılır.

Bunun yanı sıra, her demokrasiye geçiş demokratik konsolidasyonun da gerçekleşeceği, yani demokrasiye geçiş süreçlerinin başarıyla tamamlanacağı anlamına

gelmez. Liberalleşme bazı siyasal ve sosyal değişimlere yol açabilir; örneğin basının daha az sansüre maruz kalması gibi, fakat demokratikleşme, liberalleşmeye yol açan daha geniş ve daha spesifik bir siyasal kavramdır. Demokratikleşme, hükümet kontrolünü elde edebilmek için açık rekabet ve bu da yöneticileri belirleyebilmek için serbest rekabete dayanan seçimlerin olmasını gerektirir. (Linz ve Stepan, 1996:3) Böylelikle, demokratikleşme gerçekleşirken ilk aşama olan geçiş süreci gerçekleştikten sonra bu süreç demokratik konsolidasyonun gerçekleşmesiyle sonuçlanmayabileceği gibi, liberalleşmenin yaşandığı her sürecin sonucunun konsolide olmuş bir demokrasi olmayabileceği unutulmamalıdır.

2. 1. İspanya’da Demokratikleşme

Bu bölümde, İspanya’nın demokratikleşme süreci ve sürecin dinamiklerini anlayabilmek için kısaca İç Savaş ve Franco yıllarına değinilecek, ardından demokrasiye geçişle birlikte oluşan yeni yapı anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Franco Dönemi

Bu bölümde, kendisinden önceki dinamiklere de değinilerek Franco diktatörlüğü anlatılmaya çalışılacaktır.

İspanya, 1876’dan 1923’e kadar anayasal bir monarşiyle yönetilmiş ve yaklaşık yarım yüzyıllık bir liberal demokrasi deneyimi yaşamıştır. 1923’te General Primo de Rivera’nın bürokratik-askeri rejim tipi diye adlandırılan diktatörlüğü başlamış, 1929’a kadar bu otoriter rejim başarısız bir tek parti rejimi ile desteklenmeye çalışılmıştır. 1931’de ise İkinci Cumhuriyet kurulmuştur. (Özbudun, 2011:27)

İkinci Cumhuriyet döneminde, 1936’da farklı politik alternatiflerin de katılımıyla özgür seçimler yapılmıştır. Fakat, 18 Temmuz 1936’da ordunun başlattığı ayaklanma, İspanya’da İç Savaş’ın başlamasına neden olmuştur. Ayaklanmayı başlatan generaller Franco’yu milli güçlerin yüce lideri olarak benimsemişler ve savaş 1 Nisan 1939’da sonlanmıştır. Zaferden sonra Franco konutunu El Pardo Sarayı’na taşımış, bu saraydan ülkeyi yönetmeye başlamıştır. (Paniagua, 2009:8) Cumhuriyetçiler ve milliyetçiler arasında yaşanan bu kanlı iç savaş, halkın belleğine kazınmış ve korkutucu anılarıyla İspanya halkının politik seçim ve kararlarını etkilemiş olması bakımından oldukça önem arz eden tarihi bir olaydır. Milliyetçi cephenin zaferiyle sonuçlanan İç Savaş sonrasında da iki grup arasındaki çekişme eskisi kadar açık olmamakla birlikte varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Preston’ın (2001:42) ifadesiyle, Franco’nun zaferi İspanya’yı yenenler ve yenilenler olarak ikiye ayırmış ve bu iki kamp arasındaki savaş gizli bir biçimde devam etmiştir.

İç Savaş’ı kazanmasının ardından Franco kişisel diktatörlüğünü kurmuş ve bu kişisel diktatörlük 36 yıl devam etmiştir. Franco’nun oluşturduğu politik sistem, güçler ayrılığı ilkesini uygulayabilmenin mümkün olmayacağı bir sistem olarak tasarlanmıştı. Franco yönetimi altında muhafazakarlar, gelenekselciler, falanjistler ve daha sonra İç Savaş’ın ardından ortaya çıkan teknokratlardan oluşan karma bir grup toplandı.

Bir başka deyişle, Franco yönetime geldikten sonra oluşturduğu yapıda, kişisel

diktatörlüğü altında İkinci Cumhuriyet'in devam etmesini isteyen ve bunun için savaşı güçlerin hepsini katılım dışı bırakacak bir siyasi yaklaşım izlemiştir. (Paniagua, 2009:8) Ayrıca faşist ideoloji ve örgütlenme yöntemlerinden esinlenen Falanj Partisi, Franco döneminde oldukça etkili olmuştur. Fakat Franco yönetimi, faşist benzeri Falanj Partisi'nin iktidara tümüyle egemen olmasına izin vermemiştir. Yukarıda da değinildiği gibi ordu, kilise, uzmanlar ve bürokratlar gibi diğer unsurları da yönetimine dahil etmiştir. Belirtmek gerekir ki, Mihver Devletleri'nin yenilgisi Falanj'ın etkisini zayıflatmış ve rejimin liberalleşmesini kolaylaştırmıştır. (Özbudun, 2011:27-28)

Otoriter rejimlerin doğasında var olan baskı ve sansür, Franco yönetiminin de en önemli unsurlarından biriydi. 1940'lı yıllara kadar bu baskıcı ve sindirici tavrını sürdüren Franco yönetimi, 1940'lı yılların sonlarına doğru ekonomik sorunlar ve eşitsizliklere çözüm getiremediği için bazı zorluklarla karşılaştı. Enflasyon, işçi sınıfının memnuniyetsizlikleri ve sanayinin gelişmesini isteyen grupların yaptığı baskı, Franco yönetimini otarşik politikalarını bırakmaya zorladı. (Preston, 2001:45) 1957'den sonra kapitalist ekonominin geliştirileceği yönünde verilen fakat sınırlı kalmış sözler ise Franco yönetiminin baskıcı doğasını değiştirmemesine rağmen, Falanjistlerin hakimiyetine son vermiştir. Açıktır ki, bu değişim, birçok Francocu çevrede, özellikle ordu ve Falanjistler arasında endişe yaratmıştır. (Preston, 2001:47)

Ekonomik durum ve eğitim seviyesi bakımından, İç Savaş'ın bitiminden 1975'e

kadar geçen sürede İspanyol toplumunun ciddi şekilde bir değişime uğradığı görülmektedir. İspanya, tarıma dayalı ve okur yazar oranının oldukça düşük olduğu bir ülkeden sanayi toplumuna dönüşmüş, okur yazarlık oranında artış gözlenmiştir. Ayrıca 1960'larda özellikle hizmet sektörü büyüme göstermiştir. (Paniagua, 2009:9) Birçok farklı kaynak göstermektedir ki, bu ekonomik yükseliş, Franco yönetimine karşı ayaklanmalar olmasını bir ölçüde engelleyen faktörlerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse, Almanya ve İtalya gibi totaliter rejimlerden etkilenerek Franco liderliğinde İspanya'da kurulan bu otoriter rejim zamanla zayıflamıştır. Her ne kadar 1960'lı yıllardaki ekonomik refah Franco rejiminin hayatta kalmasını sağlamışsa da 1970'li yıllardaki Petrol Krizi nedeniyle yönetimin meşruiyeti ve yeterliliğinin sorgulandığı bir döneme geçilmiştir. Bu dönemde üniversitelerde ve fabrikalarda protestolar, çatışmalar yaşanmış; bunlara Juan Carlos'un Franco'nun halefi olarak atanması ve bazı yüzeysel reformlarla çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca 1960'lı yıllarda Bask milliyetçiliğini savunan ETA terör örgütünün ortaya çıkması, Franco rejiminin terörizm problemleriyle de yüzleşmek zorunda kalmasına neden olmuştur. (Preston, 2001:55-56) Bunların yanında rejimin zayıflamasına neden olan en önemli etken ise elbette Franco'nun kötüye giden sağlık durumudur.

Sonuçta tüm bu sebepler nedeniyle, Franco ilk kez kendinden başka birini başbakan olarak atamıştır. Franco, Luis Carrero Blanco'yu atadığında, işçi sınıfı-

nın grevleri, Bask terörizmi ve Francocu aileler arasındaki bölünmeler zaten mevcuttu. Böylece, 1960'lı yılların sonlarına doğru Franco bu sorunlardan kaynaklanan tüm yükü yavaş yavaş Carrero Blanco'nun üstlenmesini sağladı. (Preston, 2001:113) Carreo Blanco'nun 1973'te ETA tarafından planlanan bir terörist saldırısında öldürülmesine kadar geçen dönemde, çözüm getiremediği öne sürülen bu konular zaten Franco döneminde de mevcuttu ve bu dönemde de çözülmemiş şekilde kalmıştır. Carrero Blanco'nun suikaste uğramasından sonra yerine Arias Navarro getirildi ve Arias 1974 ve 1976 yılları arasında görevde kaldı. Arias'ın döneminde de bazı reform çabaları oluştu. Örneğin, 12 Şubat Ruhu diye de bilinen bir açılım baş göstermişti ve bu, Franco rejiminin sınırları dahilinde bir siyasi katılımı öne sürmüştü. Bu sınırlı reform, belediye başkanları, yerel yöneticiler gibi kişilerin seçilmesini öngörüyordu. (Preston, 2001:117) Her ne kadar bazı açılımlar yapılmaya çalışıldıysa da Arias döneminde de Franco rejiminden kopmanın gerçekleşmediği açıktır.

Sağlığının kötüye gitmesiyle birlikte, Franco'nun ölebileceği ihtimali zihinlerde güçlendi. Franco'nun ölümünün, Portekiz'de yaşanan devrimin hemen arkasından gerçekleşmesi ise sol gruplardaki birleşme eğilimini hızlandırdı. (Preston, 2001:127) Böylece, bir sonraki aşama olan demokratikleşme süreci hızlanmış oldu.

2.1.1. Demokrasiye Geçiş ve Demokratik Konsolidasyon

Bu bölümde 1975'te Franco'nun ölümüyle başlayan demokratikleşme süreci anlatılmaya çalışılacak; demokrasiye geçiş ve

demokratik konsolidasyon süreçleri işlenecektir. Demokratikleşmenin en önemli aktörleri, partiler, ortaya çıkan parti sistemi ve seçimler incelenecektir. Yeni anayasa oluşturulması sürecine değinilecek fakat anayasa ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

Önceden de bahsedildiği gibi, günümüzde İspanya'nın 1975 itibariyle başlattığı ve ardından konsolidasyonunu sağladığı demokratikleşme hareketi başarılı bir örnek olarak kabul edilir olmuştur. Freedom House'un 2013 . (Freedom House, 2013:17) yılına ait raporunda da görüldüğü üzere, İspanya hem politik haklar hem de sivil haklar bakımından en yüksek notu alarak özgür ülkeler kategorisindeki yerini almıştır.

İspanya modeli demokratikleşme günümüzde müzakere, siyasi elitler arasında anlaşma ve vatandaşlar arasında iç savaş, devrim, şiddet, intikam gibi durumların yaratacağı olumsuz ortamdan kaçınılması konusunda oluşan konsensüs ile bağdaşır hale gelmiştir. (Colomer, 1999:173) İspanya'nın demokrasiye geçişi, rejim tarafından başlatılan bir süreçtir. (Linz ve Stepan, 1996:88) Demokratikleşme, bir gereklilik ya da seçim olabilmektedir. Burada da, demokratikleşmenin bir seçim olmasından bahsedilmektedir, çünkü yukarıdan gerçekleşen demokratikleşmeler rejim yöneticilerinin seçimi sonucunda gerçekleşirler. (Share ve Mainwaring, 1984:18)

1975'ten sonra Franco olmadan diktatörlüğü sürdürmek olası gözükmemektedir. Bunun en önemli nedeni ise özgürlüklerin olmadığı bir ortamda ekonomik

büyümenin devam etmeyeceği yönündeki kanıydı. (Colomer, 1999:176) Bunun yanı sıra, halk kanlı İç Savaş yıllarına benzer bir çatışmanın tekrar yaşanmasını istemiyordu. Bu etken, elbette konsensüs sağlanmasındaki en önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır. Ayrıca oluşturduğu karmaşık kurumsal yapıya rağmen, Franco'nun monarşiyi getirmesi geçiş sürecini daha karmaşık bir hale getirmiş gibi görünse ve bu durumun meşruiyeti tartışmaya açık olsa da, Kral Juan Carlos demokratikleşme sürecinde birleştirici bir rol oynamıştır. Günümüzde Kral Juan Carlos, genellikle "değişimin pilotu" olarak anılmaktadır. Bunun nedeni, elbette monarşinin kralı meşru kılmasından ziyade kralın takındığı tutumla monarşiyi meşru hale getirmesidir. (Linz ve Stepan, 1996:89)

İspanya'nın demokratikleşmesi, demokratikleşme evrelerine göre değerlendirildiğinde, Franco'nun İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra savaşı kazanan devletlerin tepkisini çekmemek için sınırlı da olsa bir liberalleşme sürecini başlatmış olması, ilk evrenin adımlarının atıldığını göstermektedir. (Korkmazarslan, 2007:63) Carrero Blanco ve Arias Navarro döneminin de bu evrenin devamı varsayılabilir. Franco'nun ölümünün ardından Kral Juan Carlos'un yönetimi devralmasıyla demokrasiye geçiş süreci başlamış, bu süreç 1978'de yeni anayasanın kabul edilmesiyle yerini demokratik konsolidasyon evresinin başlamasına bırakmıştır. 1981'deki askeri darbe girişiminin başarısız olması ise, İspanya'nın demokratikleşme sürecinin demokratik konsolidasyona ulaştığını göstermiştir. (Colomer, 1999:178)

Demokrasiye geçişin ilk aşamasında, önceden Franco tarafından kendi varisi olarak atanan Kral Juan Carlos, rejimi toptan ve hemen değiştiremeyeceğinin farkındaydı. Bu nedenle kendi otoritesinin kaynağı olan Franco dönemi yasalarına bağlı kalarak, silahlı kuvvetlerin güvenliğini kazanmayı amaçladı. (Linz ve Stepan, 1996:92) Elbette ki, silahlı kuvvetlerin yanında daha birçok aktörü de uzlaşmaya ikna etmesi gerekiyordu. Bunun yanı sıra, geçiş sürecinde üzerinde durulması gereken üç tane belirsizlik vardı. Bunlar; bölgesel planlama, askeriyeden gelebilecek tehdit ve parti sisteminin güçsüzlüğüdür. (Soto, 2005:34)

12 Aralık 1975'te, Kral Juan Carlos, Arias Navarro'nun Bakanlar Konseyi başkanı ünvanını onayladı, fakat Arias Navarro, Franco rejimini toptan değiştirmekten yana değildi. (Paniagua, 2009:70) Kral, ilk yurtdışı gezisini yaptığı ABD'de açıkça demokrasiyi savunduğunu belirtti. Bu görüş ayrılığı nedeniyle, kralın isteği üzerine Arias Navarro 1 Temmuz 1976'da istifa etti. (Paniagua, 2009:79) Böylece İspanya'da 1981'e kadar devam eden Suarez dönemi başladı.

Suarez döneminde ilk olarak seçimlerin yapılması ve ardından anayasanın hazırlanması öngörülmüştü. İlk tartışma konusu da elbette seçimlere hangi partilerin katılacağı yönünde olmuştu. Suarez, seçimlere tüm partilerin katılımını sağlamak istiyordu. PCE'nin yasallaştırılmasını özellikle askeri kanat istememekteydi. Bu nedenle silahlı kuvvetler Suarez'e karşı bitmek bilmeyen bir nefret beslemeye başladı. (Preston, 2001:174) Buna

rağmen, 1977'nin başında 13 parti yasallaştırıldı, ki bunların arasında PCE de bulunmaktaydı. (Soto, 2005:83) İlk demokratik seçimler 15 Temmuz 1977'de yapıldı. Seçimleri UCD yüzde 34,4 ile kazandı; bunu PSOE yüzde 29,3 ile takip etti. Katalanlar çoğunlukla sosyalist koalisyonu olan PSC ve PSOE'ye oy verirken, Euskadi'de PNV yüzde 29,3, Sosyalist Basklar PSE-PSOE yüzde 26,5, UCD ise yüzde 12,8 oy aldı. (Paniagua, 2009:81) Bir sonraki genel seçimler 1978'de anayasanın kabulünden sonra 1979'da gerçekleşti; yine UCD ve Suarez seçimleri kazandı. Bu nedenle 1977 ve 1979 genel seçimlerinin ılımlı ve sınırlı bir çoğulculuğa dayanan bir siyasi parti sistemi ortaya çıkardığı sonucuna varılabilir. (Soto, 2005:92)

Bu dönemde söz edilmesi gereken bir

başka önemli gelişme Moncloa Pakti'dir. 1977'de ekonomik sıkıntılar birçok şirketin iflas etmesine neden olan bir noktaya varmıştı. Birçok ekonomist bu krizi aşabilmek için ekonomik ve politik alanda değişiklikler yapılmasını öngörmüştü. Bunun sonucu olarak 1977'de Moncloa Pakti ortaya atıldı. (Paniagua 2009:84) Geçiş süreci boyunca, bu pakt birçok bakımdan sosyalist ve komünistlerin fedakar ve ılımlı politikaları benimsediğinin en önemli kanıtlarından biri halini aldı. (Preston, 2001:229)

Moncloa Pakti kapsamındaki anlaşmalar, İspanya'nın demokratikleşmesinde önemli bir yer tutmaktadır, çünkü bu pakt bir sonraki aşamada İspanya'nın bir refah devletine dönüşmesindeki ilk adımların atıldığı anlaşmalar bütünüdür.

Yasama dönemi	Başbakan	Görevde kaldığı yıllar	Parti
I.	Adolfo Suarez Gonzalez	1979-1981	UCD
I.	Leopoldo Calvo Sotelo Bustelo	1981-1982	UCD
n.,m.,IV.,V.	Felipe Gonzalez Marquez	1982-1996	PSOE
VI.,VII.	Jose Maria Aznar Lopez	1996-2004	AP*
VIII.,IX.	Jose Luis Rodriguez Zapatero	2004-2011	PSOE
X.	Mariano Rajoy Brey	2011-...	PP

Kaynak: www.lamoncloa.gob.es . (*Alianza Popular daha sonra Partido Popular'a dönüşmüştür. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.pp.es/conocenos/historia.2.html>)

Böylece İspanya, sosyal şartlar bakımından Avrupa ülkelerine biraz daha yaklaşmıştır. (Paniagua, 2009:84-85)

Bir başka önemli gelişme, elbette 1978'de yeni anayasanın referandumdan geçerek kabul edilmesidir. Anayasanın yapım aşaması oldukça sancılı bir süreçti. Bunun en önemli nedeni ise birçok farklı düşünce mensubunun bir araya gelmesi ve hepsinin farklı isteklerinin olmasıdır. Anayasanın yapım sürecini zorlaştıran en büyük aktörlerden biri kuşkusuz Bask milliyetçiliği olmuştur.

1978 Anayasası'nın en önemli özelliklerinden biri özerklik hakkının getirilmesidir. Yeni anayasa özerklikleri gerçekleştirebilmek için iki yol öngörmüştü, biri yavaş diğeri ise hızlı bir geçiş olmak üzere. Tarihsel olarak varlıklarını kabul ettirmiş olan milliyetler Euskadi, Katalunya ve daha sonra Galiçya özerkliğe hızlı bir geçiş yapmışlardır. (Paniagua, 2009:93) Özerkliklerin kabul edilmesi konusuna da anayasayla bağlantılı olması nedeniyle, anayasanın incelenmesi bölümünde değinilecektir.

Moncloa sürecinde yalnız kalması, bazı politik başarısızlıklar, ETA terörizmi nedeniyle yaşadığı yıpranma, 1981'deki darbe girişimi ve UCD içinde kendisine rakip olan siyasetçilerin entrikaları nedeniyle, 1977 ve 1979 seçimlerinde Suarez'in elde ettiği halk desteği zamanla azalmıştır. (Preston, 2001:299) Böylece, Suarez 29 Ocak 1981'de istifa etmiştir. (Paniagua, 2009:99)

Suarez'in ardından seçilen Leopoldo Calvo Sotelo dönemi 1981'den 1982'ye kadar süren kısa bir dönem olmuştur. UCD

içindeki bölünmeler devam etmiştir. Calvo Sotelo dönemini belirleyen iki önemli olay UCD'nin iç problemleri, bölünmeleri ve İspanya'nın 1982'de NATO'ya girmesi olmuştur. (Soto, 2005:179)

Daha önce de bahsedildiği üzere, 1981'deki askeri darbe teşebbüsünün özellikle Kral Juan Carlos'un çabasıyla engellenmesinin ardından, İspanya demokratik geçiş sürecini başarıyla tamamlamış olduğunu göstermiş oldu. Böylece 1982 seçimleriyle başlayan sosyalist hükümetler dönemi, İspanya'nın demokratik konsolidasyon adımlarını birer birer tamamladığı ve yüzünü NATO ve AT üyelikleriyle Avrupa'ya döndüğü bir dönemin başlangıcını temsil etmektedir.

1982 seçimlerini PSOE, Felipe Gonzalez Marquez'in kazanmasıyla, İspanya'da demokratik konsolidasyonu amaçlayan politikaların benimsendiği yeni bir döneme geçilmiştir. Bu dönemde Felipe Gonzalez hükümetinin başlıca amaçları; fiziksel ve beşeri sermayeyi modernleştirmek, demokrasiyi güçlendirmek, ekonomik krizi aşmak ve dış politikadaki izolasyonun tamamen ortadan kaldırılmasıydı. (Soto, 2005:191) 1982-1986'yı kapsayan ilk dönemde kürtaj, üniversite gibi konularda yasalar çıkarılarak sağlık, eğitim gibi alanlarda reformlar yapıldı. Bu reformlara bazı muhafazakar kesimler tepki göstermiştir. (Paniagua, 2009:104) UCD döneminde Moncloa Paketi sayesinde temelleri atılan refah devleti, bu dönemde konsolide edilmiştir. (Soto, 2005:207) Ekonomik gelişme 1985'ten itibaren fark edilebilir duruma gelmiştir. İş alanları genişlemiş, enflasyon yarı yarıya azalmıştır. (Paniagua, 2009:104)

Ayrıca bu dönemde, NATO'ya girilmesinin ardından askeri harcamalar azaltılmıştır. 1975 yılında devlet bütçesinin yüzde 15,2'sini oluşturan askeri harcamalar yavaş yavaş azaltılarak, 1985'e gelindiğinde yüzde 9,8'e, 1995'te ise yüzde 4,2'ye kadar gerilemiştir. Bu bağlamda, 1989 seçimleri döneminde en çok tartışılan konulardan biri vatandaşların askerlik görevi süresi olmuştur. PSOE'nin önerisiyle, askerlik görevi süresi 12 aydan 9 aya indirilmiş, bu da asker sayısının 190.000'den 150.000'e inmesine neden olmuştur. (Soto, 2005:220)

PSOE dönemindeki en önemli gelişmelerden biri şüphesiz terörizmle savaş politikasıdır. 1984'ten itibaren, Fransa'nın da desteğiyle UCD döneminde başlatılan politikalara yenileri eklenmiş, uzlaşma ve topluma kazandırma teklifleri yapılmıştır. Bunun yanı sıra, 1983'te Plan Especial Norte başlatılarak konuya uluslararası ilginin artması ve terörizmi önleme konusunda ortak stratejiler oluşturulması amaçlanmıştır. Ardından şiddeti önlemek için yapılan görüşmeler sonucunda Madrid Paketi imzalanmıştır. Herri Batasuna hariç diğer Bask politik güçleri tarafından imzalanan bu pakt sonucunda, ETA silah bırakmak durumunda kalmış ve politik anlamda şiddeti tercih eden bir oluşum olduğundan dışlanmıştır. (Soto, 2005:228-235) ETA ve Bask terörizmi, İspanya'da terörizm başlığı altında daha ayrıntılı işlenecektir.

1996'ya kadar devam eden PSOE dönemi, 1996'da Alianza Popular Partisi ve Jose Marias Aznar Lopez'in seçimleri kazanmasıyla sonlanmıştır. Bitmek bilmeyen skandallar, vergi yükünden etkilendiğini

düşünen şehirli orta sınıfın oy oranındaki düşüş, PSOE'nin bu seçimi kaybetmesinin başlıca sebepleriydi. (Soto, 2005:318)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, 1978 yılında anayasanın kabulünden sonra hükümete gelen başbakanlar ve partiler İspanya'da yapılan özgür seçimlerin işleyen demokratik bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir. Öncesinde de aktarıldığına göre, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olan iktidarı ele geçirme ihtimalinin İspanya örneğinde var olduğu görülebilmektedir. Büyük halk desteği alarak iktidara gelmiş partilerin daha sonra bu desteği kaybederek, iktidarı halkın desteğini alan partilere devretmesi sistemin işlerliğini yansıtmaktadır.

2.1.3. 1978 Anayasası ve Özerkliklerin Oluşumu

Anayasa yapım sürecinin işlenmesi, bu sürecin hukuksal yönü yanında siyasi bir öneminin de olmasından ötürü önemlidir. Buna ek olarak, anayasa yapım süreci ve nasıl yapıldığı kurulan demokrasinin yaşayabilirliği bakımından incelenmeye değerdir. (Özbudun, 1993:49) Bu bölümde, anayasanın araştırma sorusu açısından önem arz eden maddeleri ve özerklik sürecinin işleyişi aktarılacaktır.

İspanya'nın demokratikleşme sürecinin en önemli özelliği toplumsal konsensüs sağlanması, bir başka deyişle ruptura pactada denilen anlaşmaya dayalı bir süreç olmasıdır. Bu belirgin özelliği anayasa çalışmalarında da görmek mümkündür. İlk olarak, anayasayı hazırlamak için meclisteki değişik gruplardan 36 milletvekilinin seçilmesiyle bir komisyon oluşturulmuş;

bu komisyon bir taslak hazırlamak için parlamentodaki temsil düzeylerine göre 7 üye belirlemiştir. Bu üyelerin anayasa taslağını hazırlamasının ardından, taslağın Kongre ve Senato'ya onay için sunulması öngörülmüştür. (Paniagua, 2009, s.87) Ağustos 1977'den Nisan 1978'e dek süren ilk taslak çalışmaları, bütün politik görüşlerin katılımını sağlamayı amaçlamıştır. Oluşturulan Anayasa Komitesi'nde sağ görüşü temsil eden Alianza Popular Partisi'nden, İspanyol Komünist Partisi'nden, merkezîyetçi UCD'den ve Katalan milliyetçiliğini savunan başlıca partilerden katılımcılar mevcuttu. (Gunther, 2009:277) Belirtmek gerekir ki, 1977'de PSOE ve PCE açıkça federal bir devleti desteklerken, aşırı sağ unsurlar katı bir merkezîyetçilik taraftarıydılar. (Preston, 2001:228) Bu sürece Bask milliyetçilerinin bakış açısı ise elbette diğer aktörlerden oldukça farklıydı. Anayasa hazırlığında olan komisyonun yanı sıra, oy çoğunluğuna sahip olan iki parti UCD ve PSOE, PCE ve Katalan milliyetçilerinin de katıldığı toplantılar gerçekleştirmekteydiler. Buna karşılık, Bask milliyetçiliğini savunan PNV, kendini bu süreçten soyutladı, çünkü dışlandığına inanmıştı fakat daha sonra tekrar komisyona katıldı. Bu sefer öncelikle ekonomik sorunları çözüme kavuşturmak niyetinde olduğunu öne sürdü. Sonuçta ise birçok tartışma ve komisyonu terk etme tehditlerinden sonra ortaya bir taslak çıkarılabildi. (Paniagua, 2009:88-89)

31 Ekim 1978'de hazırlanan anayasa taslağı Kongre'de 325, Senato'da 226 oyla kabul edildi. Böylece oylama sonuçları geniş bir konsensüs sağlandığını göstermişti. Ardından 6 Aralık 1978'de anayasa

referandumla halk oyuna sunuldu. Referanduma katılım yüzde 67,1 oranındaydı. Bu oranın yüzde 87,9'u anayasayı kabul ederken, yüzde 7,8'i reddetti. Bask bölgelerinde ise durum daha farklıydı. Referanduma katılanlar yüzde 44,7 iken, kabul oyu verenler yüzde 69,7, ret oyu verenler ise yüzde 23,5'ti. (Soto, 2005:1-25) Sonuçta referandumdan evet oyu çıkmış olsa da, bu bahsedilen bölgelerin farkı oldukça önemli bir politik yansımaydı.

1978 Anayasası'nın temel esaslarının demokrasi, ekonomik ve sosyal eşitlik, hukuk devletinin yerleştirilmesi, bütün İspanyolların ve İspanya halklarının kültür, gelenek, dil ve kurumlarının insan hakları çerçevesinde korunması, ekonomi ve kültürün geliştirilmesi, diğer devletlerle barışçıl ilişkiler kurulması olduğu söylenebilir. İspanya'nın yönetim şekli parlamenter monarşi olarak belirtilmiştir. Ayrıca, İspanyol ulusunun bölünmezliğinden bahsedilirken, bölge ve milliyetlere özerklik haklarının tanındığı da vurgulanmıştır. Bask ülkesi ve Navarra'ya atıfta bulunularak ise, bazı tarihsel haklar ek olarak bu anayasa tarafından tanınmıştır. (Paniagua, 2009:91)

Yukarıda da bahsedildiği üzere, özerklik konusu net bir biçimde anayasayla çerçevesi çizilmiş bir konu değildir. Özerklik elde etmek isteyen bölgelere bu hakkın anayasa çerçevesinde İspanya'nın bütünlüğünü bozmamak kaydıyla verileceği belirtilmişti. İspanya özerkliklerini tam anlamıyla anlayabilmek için, bölgelerin tarihsel yapısını göz önünde bulundurmak gereklidir. 1978 Anayasası'yla kabul edilen tarihsel haklar, bölgelerin monarşi döneminde kabul ettikleri ve monarşi ta-

rafından da kabul edilmiş olan bölgesel kanunlardan ileri gelmektedir. Bir başka deyişle, yeni anayasa Franco tarafından reddedilmiş fakat aslında uzun yıllar boyunca var olagelmış yerel kanunların varlığını yok sayma döneminin bitirilmesi anlamına gelmekteydi. Gunther'ın (2009:279) aktardığına göre Bask ve Katalan bölgeleri geçmişte özerklik anlamında bir otorite edinmiş olmalarına rağmen, Franco bu yerel özerk yönetimleri ortadan kaldırarak merkezîyetçi politikalar uygulamıştır. Ayrıca, Bask ve Katalan milliyetçiliğini yansıtan dillerin kamu alanlarında kullanımı ve Katalan dansı sardana gibi birçok unsuru yasaklamıştı.

Bahsedilen bölgesel özerklik kanunları, anayasanın parçası olmasa da, İspanyol politik sisteminde çok önemli bir yer kaplamasının yanı sıra, anayasadan ileri gelmektedirler. Bunun nedeni, merkezi hükümetin başta Bask Ülkesi temsilcileri olmak üzere birçok temsilci ile bu kanunların anayasanın bir parçası olduğu konusunda anlaşmasıdır. Bir bakıma, geçiş süreci 1979'da yapılan referandumla Katalan ve Bask bölgesel kanunlarının kabul edilmesinden sonra tamamıyla gerçekleşmiştir sonucuna varılabilir. (Linz, 1989:261-262) Özerkliklerin verilmesi sürecinde dikkat çeken özellikle Navarra'nın durumu olmuştur. Bask Ülkesi her ne kadar Navarra'nın tarihsel nedenlerle aslında Bask Ülkesi'ne ait olduğundan kendisine katılmasını savunsa da, Navarra tek başına özerk bir bölge haline gelmiştir.

Özerklik, İspanya'nın birçok değişik bölümünde başka anlamlar teşkil etmektedir. Bazı durumlarda özerklik; tarihsel,

kültürel ve dil kaynaklı bir kimlikten ötürü gerçekleşmiştir. Bu durumda, neredeyse İspanyol milli kimliğiyle uyumlu bir milli kimlikle desteklenmiştir. Bazı durumlarda ise özerklik, düşük orandaki halk desteğiyle gerçekleştirilmiş politik ya da idari bir yenilikten ibaretti. (Linz, 1989:267) Bu sürecin sonucunda günümüze gelindiğinde İspanya'da 1979 ve 1983 yılları arasında oluşan 17 özerk bölge bulunmaktadır. 1979'da Bask Ülkesi ve Katalunya'nın, 1981'de Andalusia, Galıçya, Asturias ve Cantabria'nın, 1982'de La Rioja, Murcia, Valencia, Aragon, Castilla-La Mancha ve Navarra'nın, 1983'te Extremadura, Baleares, Madrid, Castilla-Leon'un yerel kanunları Kongre'de kabul edilmiştir. Bunların yanında özerk şehirler olarak geçen Ceuta ve Melilla'nın kabulü de 1995'te gerçekleşmiştir. (El Mundo, 2005) Özerkliklerin oluşum sürecine birçok eleştiri yapılabileceği gibi, asıl dikkat çekilmesi gereken noktanın bu sürecin konsensüse dayalı olduğu ve geniş halk desteğiyle gerçekleşmiş olduğu unutulmamalıdır.

2.1.4 Sonuç

İspanya'nın demokratikleşme sürecini başarılı kılan en önemli unsur anlaşmaya dayalı bir süreç olmasıdır. Özgür ve adil seçimlerin yapılması, ardından anayasa çalışmalarına zaman kaybedilmeden geçilmesi demokrasiye geçiş sürecinin doğru işlemlerini sağlarken, askeri darbe girişiminin engellenmesi demokrasinin konsolide olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Demokratik gereklilikler yerleştirilmeye çalışılırken, bir yandan ordunun rolünün vatan savunmasıyla sınırlanması, askeri harcamaların azaltılması bu süreci destekler

bir nitelik olmuştur. Özerkliklerin halkın da desteğiyle kabulü ve uygulanması terörizm sorununa kesin bir çözüm getirmemiş olsa da, halkın egemenliğinin bir yansıması olarak görülebilir. Demokratikleşme süreçlerinin iç dinamiklerini oluşturan bu unsurlar aracılığıyla ETA terörizminin sıkça baltalamaya çalıştığı demokratikleşme süreci, bu iç dinamiklerin değişimi ve gelişimiyle başarıyla sonuçlanmıştır.

Demokratikleşme süreçlerinde, dış dinamiklerin etkisi de yadsınmaz. Özellikle, İspanya örneğinde, NATO ve AT'ye katılım demokratikleşme sürecinde son derece önemli rol oynamıştır. Komşu Avrupa ülkeleriyle artan bağlantı ve iletişim neticesinde İspanyollar, İspanya ve AT ülkeleri arasındaki ekonomik uçurumu ve politik eşitsizlikleri fark ettiler. (Korkmazarslan, 2007:66) AT'ye katılmak için yapılan reform ve düzenlemeler hem demokrasinin konsolidasyonuna katkı sağlarken hem de refah düzeyinin artmasını sağlamıştır.

2.2. Türkiye'de Demokratikleşme

Bu bölümde Türkiye'nin demokrasiye geçişiyle yapılan anayasa, seçimler ve siyasi atmosfer incelenecektir. Ayrıca, günümüzde demokrasiye geçmiş fakat demokratik konsolidasyonunu tamamlamamış bir ülke olan Türkiye'nin demokrasi deneyiminin önünde engel oluşturan etkenlere değinilecektir.

İlk bölümde bahsedildiği üzere, Türkiye Huntington'a göre ikinci dalga demokratikleşmesine mensup bir ülkedir, çünkü 1940'ların sonlarında demokrasiye geçişini gerçekleştirmiştir. Fakat bu demok-

rasi tecrübesi üç kez askeri müdahaleler nedeniyle kesintiye uğramıştır. Günümüze gelindiğinde ise Türkiye'nin hâlâ konsolide olmuş bir demokrasiye erişemediği açıktır. (Özbudun, 2000:1) Freedom House'un 2013 verilerine göre (Freedom House, 2013:18) Türkiye siyasi haklar bakımından üç, sivil haklar bakımından dört notu alarak kısmen özgür ülkeler arasında gösterilmiştir. Ayrıca ülkede sivil haklar bakımından bir gerileme olduğu da belirtilmiştir. Raporda sivil hakların tehlikede olmasının nedenleri olarak yüzlerce gazeteci, akademisyen, muhalefet partisi mensubu ve askeri görevlinin devlete karşı komplo kurduğu gerekçeyle yargılanmaları gösterilmiştir.

Araştırma sorusu çerçevesinde başarılı demokratikleşme örneği olan İspanya ve henüz başarıya ulaşamamış Türkiye incelendiğinden, dönemsel olarak da Huntington'un üçüncü dalga demokratikleşmesi seçilmiştir. Bu nedenle, Türkiye 1980 sonrasında gerçekleştirdiği demokratikleşme süreci ekseninde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.2.1 1980 Dönemi

Bu bölümde, 1980 askeri darbesi ve oluşturduğu yapı işlenecektir. Demokratikleşme sürecine geçildikten sonra, bu darbenin izleri siyasi sistemde önemli bir yer teşkil ettiği için bunun yansıtılabilmesi azami önem taşımaktadır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi, Türkiye'de sağ ve sol gruplar arasındaki siyasi kutuplaşmanın tırmanması sonucunda şiddet ve terör olaylarının artmasını takiben Kenan Evren liderliğinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğu bir

Cumhurbaşkanı	Dönemi	Hükümet	Dönemi
Kenan Evren . (Devlet başkanı)	12.09.1980	Bülend Ulusu	21.09.1980
	09.11.1982		13.12.1983
Kenan Evren	09.11.1982	I. Turgut Özal (ANAP)	13.12.1983
	09.11.1989		21.12.1987
Kenan Evren	09.11.1982	II. Turgut Özal (ANAP)	21.12.1987
	09.11.1989		9.11.1989
Turgut Özal	09.11.1989	Yıldırım Akbulut (ANAP)	9.11.1989
	23.06.1991		23.06.1991
Turgut Özal	23.06.1991	I. Mesut Yılmaz (Anavatan Partisi)	23.06.1991
	17.04.1993	VII. Süleyman Demirel (DYP- SHP)	20.11.1991 25.06.1993
Süleyman Demirel	16.05.1993 16.05.2000	I. Tansu Çiller (DYP-SHP)	25.06.1993 05.10.1995
		II. Tansu Çiller (DYP)	05.10.1995 30.10.1995
		III. Tansu Çiller . (DYP-CHP)	30.10.1995 06.03.1996
		II. Mesut Yılmaz (ANAP-DYP)	06.03.1996 28.06.1996
		Necmettin Erbakan (RP-DYP)	28.06.1996 30.06.1997
		III. Mesut Yılmaz (ANAP-DSP-DTP- Bağımsızlar)	30.06.1997 11.01.1999
		IV. Bülent Ecevit (DSP)	11.01.1999 28.05.1999
		V. Bülent Ecevit (DSP-MHP-ANAP)	28.05.1999 18.11.2002
Ahmet Necdet Sezer	16.05.2000 28.08.2007	Abdullah Gül (AKP)	18.11.2002 14.03.2003
		I. Tayyip Erdoğan (AKP)	14.03.2003 29.08.2007
		II. Tayyip Erdoğan (AKP)	29.08.2007 06.07.2011
Abdullah Gül	28.08.2007-...	III. Tayyip Erdoğan (AKP)	06.07.2011-...

Kaynak: TBMM Resmi İnternet Sitesi. (<http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/ekay-naklarkutuphanehukümetler.html>) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi . (<http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaşkanlarımız/>)

döneme işaret eder. Bu dönem en çok 1980 Anayasası'nın kısıtlamaları ve insan hakları ihlalleriyle hafızalara kazınmıştır. 1980 müdahalesinin nedenleri kısaca şiddet olaylarının yaygınlaşması, siyasi kutuplaşmanın derinleşmesi, iki büyük parti AP ve CHP'nin koalisyon oluşturmakta uzlaşamaması, parlamenter rejimin işleyemez hale gelmesi ve bunların sonucunda devlet otoritesinin aşınmasıdır. (Yazıcı, 1997:152) 1980'de üst düzey askerler tarafından yapılan bu askeri darbe, diğer darbelerde de olduğu üzere, yönetimde kalıcı olmayı amaçlamıyor, en kısa zamanda seçimlerin yapılacağını ve demokrasiye dönüşün sağlanacağını savunuyordu. Genelde Türkiye'de yapılan darbeler kötü giden sisteme müdahale etmek ve/veya devletin temel değerlerini korumak amaçlı olmalarıyla bilinirler. 1980 darbesiyle birlikte Türkiye siyasi hayatına Milli Güvenlik Konseyi eklenmiş oldu. 12 Eylül mevzuatı, bu dönemde çıkarılan yeni yasalardan ve eski yasalarda yapılan kapsamlı ve köklü değişimlerden oluşmaktadır. (Oran, 2001:195) Bu mevzuat ise darbeyi yapan 5 komutandan oluşan MGK tarafından yapılmıştır. İktidara el koyulduktan sonra Anayasa Düzeni Hakkında Kanun ile kurul yasama yetkisini üstlendi ve konsey başkanı da devlet başkanı sıfatını aldı. 6 Aralık 1983'e kadar da Türkiye'yi bu kurul yönetti. (Oran, 2001:193)

Darbe yönetimi ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikaları nedeniyle döviz sıkıntısı, ara mallar ve tüketim malları sıkıntısı ve yüksek enflasyon oranıyla gelişen ciddi bir ekonomik kriz içinde olan bir Türkiye devraldı. (Özbudun, 2000:27) Bu nedenle, öncelikli amaçları ekonomi-

yi düzeltmek ve uluslararası ekonomiye eklenmek, kutuplaşmayı ortadan kaldıracak önlemler almak, darbenin uluslararası ortamda yarattığı olumsuz havayı silebilmek ve özellikle Avrupa'yla ilişkilerin iyileştirilmesi, en kısa zamanda seçimlerin yapılmasıyla yönetimi demokratik bir biçimde seçilmiş bir yönetime devretmekti. 1977 seçimlerinde İslamcı MSP'den milletvekili adayı olduğunu bildiği halde Turgut Özal'a ekonominin teslim edilmesi, ekonomi politikasının uluslararası ekonomiye eklenmek olduğunu ortaya koymuştur. (Oran, 2001:16)

Bilindiği üzere, Turgut Özal, 24 Ocak Kararları olarak bilinen bu ekonomi politikasının mimarıydı. Özal'ın dışa açılma amacıyla uyguladığı iç talebi kıstak ve ihracata özendirme gibi stratejileri gelişmenin yanında günümüze kadar gelen birçok sorun da doğurdu. Öncelikle, ithalat ihracattan daha çok artıyor ve dış ticaret açığı giderek büyüyordu; IMF sayesinde dışa açılmasını gerçekleştiren Türkiye'nin dış borcu giderek artmaya başladı, Türk ekonomisi dış finans çevrelerinin etkisine hassas hale geldi ve neo-liberal ekonomi politikaları uygulandı, ki bu vergilerin adilleştirilmemesi ve büyümün küçüğü yuttuğu bir düzenin getirilmesine işaret etmekteydi. (Oran, 2001:17) Darbe yönetimi 1970'li yıllarda yaşanan kutuplaşma ve şiddet olaylarının sorumlusu olarak 1961 Anayasası'nı görmekteydi. Onlara göre 1961 Anayasası fazla özgürlükçü bir anayasaydı. Bu nedenle de olayları sonlandırmak amacıyla 1982 tarihli anayasa ile temel hak ve özgürlükleri kısıtlama yoluna gitti. (Yazıcı, 1997:155) Kutuplaşmayı ve şiddeti engel-

lemek adına özgürlüklerin kısıtlanması, yargılamalar ve sıkıyönetim sonrasında, MGK seçimler düzenleyerek demokrasiye geçişin yolunu açmıştır.

Askeri rejimlerden demokrasiye geçişlerde, askerler çıkış garantisi (exit guarantees) olarak adlandırılan bazı önlemler alınmaktadır. Bunlar yönetimi demokratik hükümete teslim eden askeri yönetimin yaptığı müdahaleden dolayı yargılanmaması, işinden olmaması vs. önlemleri içerir. Türkiye örneğinde 1982 Anayasası da bu çıkış garantilerinin yer aldığı bir anayasadır. Anayasanın uzlaşmadan uzak, tek bir kurul tarafından hazırlanması ve anayasal referandumun cumhurbaşkanlığı seçimiyle birleştirilmiş olması oldukça önemlidir; çünkü anayasanın kabulü için verilen evet oyu aynı zamanda, cumhurbaşkanlığı için tek aday olan Kenan Evren'in de seçilmesi için verilmiş bir evet oyunu temsil etmekteydi. (Özbudun, 2000:58) 1982 Anayasası sonraki bölümlerde daha ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

2.2.2. 1983 Seçimleri ve Demokratikleşme Adımları

Türkiye örneğinde de, demokratikleşme süreci yukarıdan başlatılmış bir süreçtir. Bir başka deyişle, darbeyi yapan askeri yönetim demokrasiye geçişin yolunu açmıştır. 1982'de anayasa ve cumhurbaşkanlığına Kenan Evren'in seçilmesi yüzde 91,3 oyla kabul edilmiştir. Bu oran, anayasa ya da cumhurbaşkanının onaylanmasından çok, demokrasiye geçme isteği olarak algılanabilir.

Tabloda 1980-1983 dönemi askeri darbe yönetimini gösterirken, 1983 sonrası hükümetler demokratikleşme sürecin-

deki hükümetleri ifade etmektedir. Türkiye'nin demokrasiye dönüş biçimi, seçimlerin yapılması, seçimlere katılabilen partilerin sınırlı olması, seçimlerin hür ve yarışmacı seçimler olmadığını göstermektedir. Bunun nedeni, askeri yönetimin seçimlere sadece merkeze yakın sağ ve sol görüşü temsilen iki partinin girmesine izin vermesiydi. Amaç ise iki partili bir sistem oluşturmaktı. Bu nedenle, seçim kanununa yüzde 10 barajı getirilmiştir. Bu barajın getirilmesinin iki amacı bulunmaktadır; biri, aşırı unsurların sistemde temsilini sınırlandırmak, diğeri ise siyasal istikrarın sağlanmasıdır. Bu önlem şiddeti azaltmak için alınmış bir önlem olarak görülmüş olsa bile, bu seçim barajının hala yürürlükte olması, demokratik konsolidasyonu zorlaştıran etkenlerden biri olarak görülebilir.

İki partinin seçimlere girmesini tasarlayan askeri kanadı kendi partisinin de katılmasına ikna eden Turgut Özal ve partisi ANAP, beklenmedik bir şekilde yüksek oy alarak iktidara gelmiştir. Bir sonraki seçimde oylarını artırarak tekrar iktidara gelen ANAP, aslında çoktan parti içi bölünmeler yaşamaya başlamıştı ve bir sonraki seçimleri kaybedeceği gerçeği, 1989 yerel seçimlerinde kendini göstermişti. (Özbudun, 2000:76) Özal, uluslararası dinamikler göz önüne alındığında Türkiye'de yeni sağın temsilcisi olarak bilinir. Başbakan olduğu dönemde de, 1989'da cumhurbaşkanlığına seçildiği dönemde de Özal son derece aktif bir liderdi. Özellikle dış politika konusunda aktif siyaset izlenmesi gerektiğini savunurdu. Fakat, Oran'a (2001:33) göre aktif dış politika ve doğru dış politika birbirinden farklı iki şeydir. Bu düşüncenin kaynağı Özal'ın

dışişlerini devre dışı bırakması ve özellikle kararlar alınırken son derece özerk davranması, kimseye danışmamasıdır. Devletin diğer organlarının hiçe sayılması, kuşkusuz demokrasi arenasında olumlu bir tutum olarak görülmemektedir.

1990'lı yılların siyasi atmosferine gelince, bu dönem koalisyonlar dönemi olarak adlandırılır; tek parti dönemi sona ermiştir fakat bu dönem, özellikle istikrarsızlığıyla hafızalarda yer etmiştir. Hatta daha da ileri gidersek, Türk halkı bu dönem nedeniyle koalisyon hükümetlerine sıcak bakmaz. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, bu dönem anlaşmazlıkların ve hükümet değişikliklerinin çok sık olduğu bir dönemdir. Bunun yanı sıra, 1991'de ekonomik sıkıntılar da baş göstermiştir. Bu döneme damgasını vuran başarısız koalisyon hükümetlerinin yanı sıra, 1980 ve 1990'larda, Türk demokrasisi iki yeni sorunla daha karşı karşıya kaldı; daha çok Refah Partisi tarafından savunulan siyasi İslam ve Kürt milliyetçiliğinin yükselişi. Bu iki çelişki de bir bakıma sivil toplumdaki kaynaklanmaktadır; bunlar hakim durumu ve Atatürkçülüğü tehdit etmektedirler. (Özbudun, 2000:141) Tüm bunlar nedeniyle, bu dönemde demokrasinin konsolide olması için hiçbir adım atılmamış, istikrarsızlıkla dönem sona ermiştir.

2000'li yıllar Türk siyasi hayatı açısından son derece önemli bir dönemin başlangıcına işaret eder. Bu dönemde, öncesinde aşırı sağ ve dini unsurların birleştiği bir görüşü savunan Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşları AKP'yi kurmuştur. AKP'nin 2002 genel seçimle-

rini kazanmasının ardından hükümete geldiğinde siyasi İslam söylemini ve aşırı tutumunu yumuşatarak merkeze yaklaştığı söylenebilir. Fakat, 11 yıldır hükümette olan AKP yönetiminin önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, Freedom House'un da 2013 verilerine atfen, gittikçe özgürlükleri kısıtlayan bir tutum takındığı, merkezden uzaklaşarak yine aşırı sağcı yapısına geri dönmekte olduğu gözlemlenmektedir.

Kısaca, 1983'te çok partili hayata geçmesiyle Türkiye demokrasiye geri dönmüştür, fakat o dönemden 2013'e kadar demokratik konsolidasyonu tamamlayamamıştır. Bunun en önemli nedenleri ekonomik problemler ve sivil asker ilişkileridir. Türkiye 1970'lerde politik şiddet dalgasının üstesinden gelmiş olsa da, 1980'lerde ülkeyi daha da istikrarsızlaştıran etnik temelli iç karışıklıklar yaşamıştır. Güneydoğu'da devam eden Kürt ayaklanması da demokratik kurum ve uygulamaları tehdit eder niteliktedir. Siyasi İslam'ın yükselişi ise demokratik sürecin yaşayabilirliğini zorlaştıran etkenlerden biridir. (Sayarı, 1996/97:31) Bunların yanı sıra, ekonominin kötüye gitmesi de rejim sorunlarına yol açmış ve demokratik konsolidasyonun önünü tıkayan etkenlerin arasına girmiştir. Parti sistemi açısından bakıldığında ise Türkiye'de demokratik konsolidasyonun başarıyla tamamlanmamış olmasının nedeni parti sisteminin kurumsallaşmamış olmasıdır. Bu da, artan seçim kayganlığı, bölünme, kutuplaşma gibi sonuçlar doğurmuştur. Üstüne üstlük kurumsallaşmanın olmayışı, partilerin meşruiyet ve örgütlenme kapasitesini de azaltmıştır. (Özbudun , 2000:149) Demokratik kon-

solidasyonu engelleyen birçok anayasal sorun da bulunmaktadır. Bunlar 1980 Anayasası'nın incelendiği bölümde tartışılacaktır.

2.2.3 1982 Anayasası

Yukarıdan başlatılan bir demokratikleşme süreci olmasına ve ordunun darbe yaptıktan sonra uzun süre yönetimi elinde tutmamasına rağmen, 1982 Anayasası'nın genel anlamda özgürlükleri sınırlayan yapısı ve 1983 seçimlerinin tüm partileri içine alan yarışmacı seçimler olmaması nedeniyle, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde konsolidasyon evresini başarıyla tamamlayamadığı sonucuna varılabilir. Bu bölümde, 1982 Anayasası çerçevesinde bu başarısızlığa neden olan faktörler işlenecektir.

Anayasa yapım sürecine bakıldığında, 1982 Anayasası, reform yoluyla demokrasiye geçişlerde serbest seçimlerden kaynaklanmayan ve büyük ölçüde otoriter rejimin kontrolü altında bulunan, temsili niteliğe sahip olmayan bir heyet tarafından anayasa yapılması durumuna verilebilecek en tipik örneklerden biridir. (Özbudun, 1993:58) Ayrıca anayasayı hazırlayan Kurucu Meclis'in sivil kanadı olan Danışma Meclisi üyeleri de serbest bir seçimle bu göreve gelmemişlerdir. (Yazıcı, 1997:172) Bu noktadan hareketle, 1982 Anayasası'nın demokratik seçimlerle iş başına gelmiş bir meclis tarafından yapılmaması, anayasa tasarısının halk oylamasında reddedilmesi durumunda ne yapılacağı konusunda bir açıklık getirmemesi, askeri idarenin bir süre daha devam edebileceği düşüncesini doğurması, (Özbudun, 1993:63) insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayan maddelerinden

ötürü, tamamıyla demokratik bir anayasa olduğu söylenemez. Ayrıca önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, tek cumhurbaşkanı adayı olan darbe lideri Kenan Evren'in seçilmesinin anayasal referanduma bağlanması da askerinin bu tür demokratikleşmelerde kullandığı bir çıkış garantisidir ve halkın anayasayı tartışma, doğru değerlendirme hakkının bir şartına bağlandığı, demokrasi adımlarından uzak bir tutumdur.

1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan maddeleri, dönemin kutuplaşma ve şiddet sorununu çözmek amaçlıydı. Bu kısıtlanan temel hak ve özgürlükler dernek, sendika, siyasi parti kurma, bunlara üye olma gibi yasakları kapsamaktaydı. Halkın siyasete katılımının engellendiği bu yeni anayasa düzeninde, siyaset; otoriter rejimlerdeki gibi devlet eliyle yönlendirilen bir süreç haline getirildi. Fakat sivil toplumun etkisiz kılınmasıyla beklenen siyasi kutuplaşma son bulmadı, aksine toplumun siyasi dengeleri bozuldu ve 1980'lerin ikinci yarısından günümüze kadar süren demokratik olmayan başka değişimlere zemin hazırladı. (Yazıcı, 1997:155) Bu nedenle sivil toplumun geliştirilmesi günümüzde hala Türk siyasi hayatının en önemli ihtiyaçlarından birini teşkil etmektedir.

2.3 Sonuç

Tüm bu bilgilerin ışığında, İspanya ve Türkiye örneklerinin demokratikleşme süreçlerini karşılaştırdığımızda, hem iç dinamikler hem de dış dinamiklerden İspanya'nın olumlu etkilendiği ve bu dinamikleri demokratikleşme unsurlarına dönüştürdüğü görülmektedir.

Franco'nun yönetimden ayrılışının ölümlü sonucunda gerçekleşmesi ve yerine geçince Franco yönetimini bire bir devam ettirebilecek bir liderin olmaması, Kral Juan Carlos'un halkı ve siyasi sistemdeki grupları birleştirici tavrı, çözülemeyen konulara rağmen sürece her düşünceden grubun katılımının sağlanmaya çalışılması, İspanya'nın demokratik konsolidasyonunu tamamlayabilmesinin anahtar noktaları olmuştur. Ayrıca, AT ve NATO gibi dış dinamikler, ekonomik ve politik gelişmenin hızlanmasında itici bir rol oynamıştır.

Türkiye'ye gelindiğinde ise geçiş sürecinde son derece ciddi demokratik adımlar atılmamış olduğu açıktır. Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığına seçilmesi, 1982 Anayasası'nın askeri yönetim gözetimi altında yapılmış olması, anayasanın insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayan ve günümüze kadar ancak küçük değişiklikler yapılması fakat gerçekten demokratik bir anayasaya dönüştürülememesi başarısızlığın öncül nedenleridir. Bunun en güzel örneği, seçim barajının hala yüzde 10 olarak korunmasıdır. Dış dinamikler açısından bakıldığında ise, her ne kadar Özal döneminde AT'ye katılım için yenilikler yapılmaya çalışılsa da, sürecin tıkanması ve hala AB'ye üye olunamaması, AB'nin İspanya için oluşturduğu itici gücün Türkiye'de işe yaramamasına neden olmuştur. Elbette bunda Türkiye'nin tam olarak Avrupalı olarak görülmemesi, Orta Doğu coğrafyasının demokrasiye olan mesafesi de son derece önemlidir.

Sonuçta, karşılaştırılan iki örnekte de demokratikleşme anlamında eş sonuçlar elbette beklenmemektedir. Bulunduğu coğrafya;

bu coğrafyanın gelişmişlik, eğitim düzeyi ve demokrasi performansı her ne kadar güdük kalsa da, Türkiye'nin başarısızlığını buna bağlamak doğru bir yaklaşım değildir. Özbudun'a göre (2000:52) özellikle anayasa yapım süreci, geniş konsensüse dayalı politik kurumların oluşturulması konusunda kaçan fırsatlar silsilesi olarak tanımlanabilir. İspanya, bölgesel dinamiklerin pozitif etkisi ve iç dinamiklerin doğru değerlendirilmesi ve zamanında dönüştürülmesiyle konsensüs sağlayarak demokratikleşmesini başarıyla gerçekleştirmişken, Türkiye fırsatını efektif bir biçimde kullanamamış, ekonomik sıkıntıların da eklenmesiyle demokrasisini işleyen ve devamlılığı olan bir sisteme dönüştürememiştir.

3.1. İspanya'da Terörizm ve ETA

Bu bölümde, öncelikle kısaca terörizm tanımlanmaya çalışılacak, ardından İspanya ve Türkiye'nin terörizm tecrübesine değinilecektir. Sonuçta, iki örneğin terörizm sorununda geldiği nokta karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Terörizm oldukça karmaşık bir konudur, bu nedenle tanımı konusunda da akademisyenlerce kabul edilmiş tek bir tanım bulunmamaktadır. Türkçe'ye Fransızca'dan geçen terörizm kelimesi TDK'ya göre, "yıldırımcılık" anlamına gelmektedir. Ayrıca terör ve terörizm kavramları da birbirinden farklıdır. Terör, bir amaç gütmeyen, irade dışı ortaya çıkabilirken, terörizm; siyasi unsur içeren ve bir ideolojiyi savunan bir kavram niteliğindedir. (Bozkurt ve Kanat, 2007:8) Bozkurt'a göre (2006:552) terörizm; siyasi, dini ya da ideolojik amaçlara ulaşmak adına hükümetleri ya da toplumları belli bir yöne

Yıl*	Ölü sayısı
1968	2
1978	66
1988	21
1998	6
2008	4
2010	1

Tablo 3.3
Kaynak: İspanya İç İşleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi . (<http://www.interior.gob.es/prensa-3/balances-e-informes-21/ultimas-victimas-mortales-de-eta-cuadros-estadisticos-630>) . (*yıllar 10 yıllık dilimlere göre verilmiştir, son olarak 2010 yılı en güncel veri olması bakımından eklenmiştir.)

zorlamak amacıyla masum kişilere ve mala yönelik olarak yapılan şiddet kullanımınıdır. Buna göre, terörizm bir ideoloji değil, aynı amaçlara sahip kişilerin kullandığı bir strateji olarak nitelenebilir ve etkili bir diktatörlükte var olması pek mümkün olmazken, liberal ülkelerde tamamen terörizmden korunabilmek neredeyse mümkün değildir. (Bal, 2006:561)

İspanya ve Türkiye örneklerinin karşılaştığı terörizm çeşidi “devlete karşı terörizm” olarak tanımlanır. Devlete karşı terörizm, mevcut sosyal, siyasal ve ekonomik düzeni yıkıp yeni bir toplumsal düzen kurmayı veya belirli bir bölgeyi devletin yönetiminden ayırıp ayrı bir devlet oluşturmayı amaçlamaktadır. (Bozkurt ve Kanat, 2007:2) Her ne kadar ayrılıkçı düşünce grupları sadece daha fazla özgürlük ya da özerklik istediklerini savunsalar da, genellikle varılmak istenen son nokta, parçası olunan devletten tamamen ayrılmak olmaktadır.

3.1 Terörizm

Bu bölümde tarihsel perspektiften hareketle İspanya’da terörizmin ortaya çıkışı ve günümüzde geldiği nokta incelenecektir.

İspanya’nın kuzeydoğusunda yer alan Bask bölgesi; Guipuzcoa, Vizcaya ve Alava olmak üzere üç önemli tarihsel eyaletten oluşmaktadır. Bask ırkının neolitik dönem ve hatta palaeolitik dönemden beri hemen hemen bugün yaşadıkları bölgede yaşamış oldukları düşünülmektedir. 1200’de Pamplona Krallığı’nın bir anlaşmayla Kastilya Krallığı ile birleşmesi, Bask toplumunun Kastilya Krallığı’na entegre olmasına neden olmuştur. Navarra Kralı bu bölgeyi geri alarak özgülleştirmiş, ardından 1513’te Kastilya Krallığı Bask topraklarını ele geçirmiş fakat Baskların özgürlüklerine saygı duyacağına söz vermiştir. Böylece Fueros diye adlandırılan, bölgeye özel yasalarla oluşan bir sistem kurulmuştur ve bu sistem Kastilya tahtına oturan her kral tarafından onaylanmıştır. (Tunabay, 2010:1-11) Kısaca, Basklar ve Katalanlar aslında tarihsel olarak özerkliğe benzer bir yapı içinde İspanya’nın bir parçası olagelmışlerdir. Bu yapı, Franco’nun merkezîyetçi politikalar benimsemesiyle sona ermiş ve huzursuzluklar baş göstermiştir.

Franco’nun iç savaşı kazanmasının ardından, kişisel diktatörlüğünü oluşturarak merkezîyetçi bir sistem benimsediği önceki bölümlerde anlatılmıştır. Buradan hareketle, bu dönemde, yerel kültür ve dillere ait birçok unusunun yasaklandığı da bilinmektedir. Franco’nun bu baskıcı uygulamaları, Bask milliyetçiliğindeki bazı grupların radikalleşmesine neden olmuştur. (Utsam, 2010:11) Fransa’nın Bask bölgesinde örgütlenmeye başlayan bir öğrenci birliği, Sabino Arana’nın kurduğu ve Bask milliyetçiliğini temsil eden PNV’nin Franco rejimine karşı tutumunu yetersiz bulduğundan, partinin 64. yıl-

dönümünde ETA'yı kurmuştur. Bu Bask gençlerinin çoğu Katolik Kilisesi'nin okullarından yetiştiği için ETA ile Bask din adamları arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur. (Tunabay, 2010:33) ETA'nın ideolojik çizgisi; Katolik sosyal radikalizmden yola çıkarak anti-kapitalist bir tavır, ardından Bask Ülkesi'nin bağımsızlığına yönelerek Marksist Leninist bir hareket halini almıştır. Bu evrimde uluslararası konjonktür de etkili olmuştur. Bu süreçte ETA, birçok eski milliyetçi terör örgütünde olduğu gibi muhafazakâr milliyetçilik ile komünizm ideolojisini birleştirmeye çalışmıştır. (Utsam, 2010:14)

Başta şiddet yanlısı olmayan Bask milliyetçiliği, zamanla radikalleşmiş ve şiddet eylemlerine başlamıştır. Bu şiddet eylemleri en çok Bask bölgesinde gerçekleşmiştir. Franco döneminde yapılan şiddet eylemleri, halk kitleleri tarafından negatif bir biçimde değerlendirilmemiş ve özgürlük için bir başkaldırı olarak algılanmıştır. Bu dönemde, ETA'nın yaptığı en ses getiren eylem, Başbakan Luis Carrero Blanco'nun arabasının patlatılmasıyla ölümüne sebep olan eylemdir. (Paniagua, 2009:11) Franco dönemi bittikten sonra demokrasiye geçilmesiyle ETA terör eylemlerinde bir azalma görülmemiş, aksine bazı kırılma dönemleri diyebileceğimiz anayasa görüşmeleri, anayasanın kabulü gibi dönemlerde artış göstermiştir. Kurulduğu dönemden itibaren ETA değişik eylem türlerini uygulamıştır. Örneğin Franco döneminde "baskı-eylem-baskı" şeklinde eylemler yapmış, karşılığında güvenlik güçleri daha sert tepki vermişlerdir fakat bu eylem türü, ETA'nın devamını sağlayabilecek şiddet sarmalının oluşmasını sağlamıştır. (Ut-

sam, 2010:11) 1990'lı yıllara gelindiğinde, ETA liderlerinin yakalanmasının ardından eylem tarzı "acıyı toplu yayma" şekline dönüşmüştür. Bu yöntem de terörist eylemlerin hedef kitesini genişletmiştir. Önceden öncelikli hedefler polis ve asker iken, 1990 sonrası gazeteciler, akademisyenler, yargıçlar şeklinde hedef kitle büyümüştür. 1990'lardan sonra "kale baroka" eylem tarzı geliştirilmiş ve daha kitlesel terör eylemlerine yönelinmiştir. Bu yönetime 2003 sonrası daha da ağırlık verilmiş ve 2006'da ateşkes ihlal edilerek Madrid havaalanına bombalı saldırı düzenlenmiştir. (Utsam, 2010:15-17)

ETA'nın bu evrimi sırasında, içinde bölünmeler yaşanmıştır. 1974'te ETA-M ve ETA-PM yani askeri ve politik askeri olmak üzere bölünmüş, ardından başka bölünmeler de yaşanmıştır. ETA-M başlıca bölünmeleri; LAIA, KAS, HASI, Mesa de Alsasusa, Herri Batasuna şeklindedir. ETA-PM ise, EIA ve Euskadiko Eskerra şeklinde oluşmuştur. (Preston, 2001:356) İspanya'nın ETA terör örgütüne karşı aldığı tedbirler; sertlik yanlısı militarist politikalarından sivil odaklı, yumuşak güç kullanımına dayanan politikalara doğru bir seyir izlemiştir. ETA tamamen bitirilemese de, halkın örgüte sempatisinin azalması ve dış desteğin kesilmesiyle örgütün izole olduğunu söylemek mümkündür. (Utsam, 2010:9)

İspanya İçişleri Bakanlığı verilerine göre ETA'nın İspanya'daki terör eylemleri sonucu toplamda 829 kişi ölmüştür.

Tablo 3.3 incelendiğinde, özellikle anayasa yapım ve kabul süreci olan 1978 döneminde ETA'nın eylemlerini arttırdığını

ve ölü sayısının da arttığını görmekteyiz. ETA bu dönemde dikkat çekerek isteklerini duyurmak için her terörist örgütün seçtiği yolu seçerek eylemlerini artırmıştır fakat 1978 Anayasası Navarra ve Bask bölgesi de dahil olmak üzere büyük bir oy oranıyla halk tarafından kabul edilmiştir. 1988 dönemi, PSOE dönemine işaret etmektedir ve bu dönemde de ölü sayısı fazladır. ETA, demokratik gelişmelerin somut biçimde ortaya konduğu dönemlerde şiddeti artırmıştır. Bunun nedeni, ETA'nın demokratik yaklaşımları yeterli bulmaması ve asıl amacının bağımsızlık olmasıdır. Fakat 2010'a geldiğimizde ölü sayısı giderek azalmıştır. Bunun en büyük nedeni, demokratikleşme sürecinden itibaren yavaş yavaş ETA'nın halk tarafından özgürlük savaşçısı olarak görülen imajının teröriste evrilmesinden kaynaklıdır. Bir başka deyişle, devlet tarafından zaten terörist ilan edilen bu örgüt, halk tarafından bu şekilde görülmediği dönemlerde sivrilmiş fakat halkın sempatisi sona erdiğinde etkisini yitirmiştir. Elbette günümüzde ETA terör örgütü tam anlamıyla bitirilememiştir fakat bu yolda önemli aşamalar kaydedilmiştir.

3.2 Türkiye'de Terörizm ve PKK

Bu bölümde, Türkiye'deki terörizmin kökenleri ve günümüzde geldiği nokta işlenecektir. Türkiye yaklaşık 35 yıldır PKK terörizmiyle mücadele etmektedir. "Kürt meselesi", "Doğu sorunu" gibi birçok farklı adla anılan bu meselenin kaynağı, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar geri götürülebilir. Böylece konunun sorun haline evrilmesi daha kolay kavranabilir.

Kürtlerin kökenine değinilecek olursa, bu konuda birkaç değişik fikir bulunmaktadır. Bir görüş; Kürtlerin, Medlerin Türk ya da İran soyundan gelme bir Sümer boyu olduğunu savunurken, bir görüş Partlar'la aynı etnik kökene mensup Hint-Farsi kökenli olduğunu belirtmektedir. Bir başka görüş ise yukarıda sıralanan gruplardan birinden ya da bazılarında gelmiş olabilen etnik olarak tamamen ayrı bir grup olduğunu varsaymaktadır. Kürtler, doğuda Urmiye Gölü, batıda Fırat Nehri arasında kalan günümüzde İran Azerbaycan'ı ve Türkiye'nin Anadolu kısmı olarak bilinen coğrafyada yaşamışlardır. (Heper, 2007:35) Dağlık bölgelerde yaşadıklarından Kürtlerin genellikle diğer insanlarla daha az iletişim kurdukları, hatta bu nedenle eğitim seviyesi bakımından yeterli düzeye gelemedikleri yaygın bir kanıdır. Kürtçe Hint-Avrupa dil ailesine mensuptur ve üç ana lehçesi bulunmaktadır. Kurmanci bunlardan en önemlisidir ve Türkiye'de çoğunluk tarafından konuşulan lehçedir. (Heper, 2007:35) Günümüzde, Türkiye, İran, Irak, Suriye'de Kürt nüfus bulunmaktadır. Türkiye'de Kürtler'in nüfusu kesin olarak bilinmemekle birlikte, 2007'de Milliyet gazetesinde yayınlanan bir araştırma, Kürtlerin Türk nüfusuna göre oranını yüzde 15.6 olarak vermiştir.

Kürt sorununun kökenine gelinecek olursa, belirtildiği üzere bu sorun Osmanlı dönemine kadar götürülebilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemine girmesinin ardından birçok halk bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Kürtler, Mustafa Kemal Atatürk önderliğine başlatılan milli mücadeleye katılmış, böylece Türk-Kürt dayanışması baş-

lamıştır. Bunun yanı sıra, sadece 1920 ve 1938 yılları arasında 17 tane Kürt ayaklanması olmuştur. Bunu izleyen 1984 ve 1999 döneminde ise PKK ile birlikte Kürt ayaklanması ayrılıkçı bir örgüte dönüşmüş ve günümüze kadar gelen terörizm sorununu ortaya çıkarmıştır. (Heper, 2007:1) TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun 2013 tarihli raporuna göre, terörizm nedeniyle yaşanan toplam can kaybı 35.576'dır. (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013:78)

İlk dönem Kürt ayaklanmaları olarak ele alınabilecek olan 1920-1938 döneminde, bu ayaklanmalar devlet tarafından etnik ya da ayrılıkçı ayaklanmalar olarak görülmemiş ve bastırılmaya çalışılmıştır. Atatürk'e göre bir millet ortak bir kültürün sonucunda bir araya gelen farklı dinlere ve etnik gruplara mensup insanlardan oluşabilirdi. (Heper, 2007:83) Türkiye Cumhuriyeti kurulurken oluşturulan yapıda ve milliyetçilik kavramında bu görüşten hareket edilmiş, ayrıştırıcı değil zaten birlikte yaşayan halkları birleştirici bir unsur yakalanmaya çalışılmıştır. Osmanlı döneminde belli bir otonomi sahibi olan Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra daha merkezî hale gelen yapıdan memnuniyetsizlik duymaya başlamışlardır. Bir başka deyişle, aşiretler halinde yaşayan Kürtler, aşiret reisleri ya da şeyhler tarafından yönetiliyorlardı. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde bu yönetici kişiler yaşadıkları topraklarda söz sahibiydiler ve bunu devam ettirmek istiyorlardı. İlk dönem Kürt ayaklanmaları da bağımsızlık elde etmek için değil, tamamen bölgedeki gücü korumak için ortaya çıkmış ayaklanmalardır. (Heper, 2007:154)

Türkiye'de terör eylemlerinin başladığı tarih ise 1960'lara kadar götürülmektedir. 1961 Anayasası'nın önceki dönemlere kıyasla sağlamış olduğu geniş özgürlük ortamının yasadışı oluşumlar için ortam hazırladığı kanısı mevcuttu. (Akbaş, 2011:39) Bu ortamda başlayan üniversite öğrencilerinin eylemleri ve işçi hareketleri 1970'lere gelindiğinde bir kutuplaşma ve terör havasının oluşmasına neden olmuştur. Bunu da bilindiği üzere 1980 askeri darbesi izlemiştir. TİP, 1965 ve 1969 seçimlerinde beklediği başarıyı yakalayamamasıyla şiddet yoluna başvurmaya başlamıştır. 1970'te IV. kongresinde, Kürt halkının demokratik özlüm ve isteklerinin desteklendiğinin açıklanması nedeniyle kapatılmışsa da, bu bir kırılma noktası olmuş ve kentli ya da daha eğitimli Kürtler arasında yeni bir bilincin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Akbaş, 2011:41-42)

İlk olarak, Türk solu içersinde yer alan Kürt hareketi, parti kapatmaları gibi süreçlerin sonucunda Türk solundan kopmuştur. 1978'de Dev-Genç'ten ayrılarak kurulan PKK feodalizm ve sömürgeciliğe karşı savaşmayı ve birleşik "Kürdistan"ı kurmayı amaçlayan bir partiydi. (Heper, 2007:157) 1984'ten 1999'a kadar PKK, yoğun silahlı eylemlerine hız vermiş ve özellikle 1987-1989 yılları arasında giriştiği katı eylemler nedeniyle sonradan örgüt liderleri tarafından bile eleştirilmiştir. (Akbaş, 2011:57) Yukarıda belirttiği üzere, Türkiye'ye komşu ülkelerde de Kürt nüfusun bulunması, Türkiye'nin Kürt sorununa yaklaşırken daha dikkatli olmasını gerektirmiş, bu komşularıyla arasının bozulduğu dönemlerde "Kürt kartı" Türkiye'ye karşı kullanılmıştır.

Benzer şekilde, Körfez Savaşı sonrası PKK da belli kazanımlar elde etmiştir. En önemli kazanımı ise Irak ordusunun kuzeyden çekilirken bıraktığı silahların PKK'nın eline geçmiş olmasıdır. (Akbaş, 2011:57)

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 1999'da Yunanistan'ın Kenya Büyükelçiliği'nde yakalanmasının ardından örgüt için zorlu bir dönem başlamıştır. Bu dönemden sonra PKK hedef küçülmüş ve bağımsız bir "Kürdistan" amacından vazgeçerek, demokrasinin gelişimine ve Kürtlere kültürel haklarının verilmesine vurgu yapmaya başlamıştır. (Heper, 2007:157) Yakalandıktan sonra Öcalan, Kürtlere savaşın bittiğini ve artık Kürtlerin askeri değil politik arenada değişimi amaçlamaları gerektiği mesajını iletmıştır. Öcalan'a idam cezası verilmesine rağmen, bu ceza AB ülkelerinin baskısı nedeniyle uygulanmamış ve ömür boyu hapis cezasına çevrilmiştir. Öcalan'ın yakalanmasının ardından örgütte liderlik sorunu baş göstermiştir. (Cline, 2004:326) Ayrıca örgüt, 2004'te başlayan ve 2005'te sonlandırılan silahlı eylemlerle devleti müzakere ortamına çekmeye çalışmıştır. (Akbaş, 2011:64) Bilindiği üzere hava koşulları nedeniyle, PKK genelde kış aylarında terörist eylemlerine ara verip yaz aylarına doğru bu eylemleri sıklaştırmaktadır.

PKK terör örgütünün siyasallaşmasına değinilecek olursa, bu dönemin 1990'da SHP'den ayrılan milletvekillerinin HEP'i kurmasıyla başladığı söylenebilir. Süreç içindeki partiler sırasıyla; HEP (1990-1993), ÖZEP (1992), ÖZDEP (1992-1993), DEP (1993-1994), HADEP (1994-2003), DEHAP (1997-2005), DTP (2005-2009) ve

BDP (2008-...) şeklindedir. Partilerin gelişim seyirlerine bakıldığında, bir parti kapatılmadan ya da feshedilmeden daima yeni bir partinin kurulmuş olduğu göze çarpmaktadır. (Akbaş , 2011:122-124)

Bahsi geçen parti kapatmalarının yanında, terörizm ve terörizmle bağı olanlara karşı birçok farklı önlem alınmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde İstiklal Mahkemeleri bu suçları yargılar ve cezalandırırken, ilerleyen dönemlerde parti kapatmaları, askeri operasyonlar yapılmıştır. Askeri operasyonlar kimi zaman sorunun Türkiye'den başka devletleri de ilgilendirmesi nedeniyle, sınır ötesi operasyonlar şeklinde de tezahür etmiştir.

Günümüze gelindiğinde, AKP hükümeti döneminde başlatılmış bir açılım süreci gündemdedir. Yıllarca yok sayılan bir mesele olan Kürt meselesi konuşulabilir bir hale gelmiş olmasına rağmen, 2013 itibarıyla bir ateşkes yapıldıysa da, terörizm sorununa bir son verildiği ve kalıcı bir çözüm getirilebildiği söylenemez. Özellikle, Kürt nüfusu olan Irak'ın ABD müdahalesi sona erdikten sonra oluşturduğu federal fakat istikrarsız yapı Türkiye için de bir kaygı kaynağı olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye terörizm sorununu, halkı tatmin edecek bir biçimde çözme ve tehdidi ortadan kaldırma seviyesine henüz gelememiştir.

4. Demokratikleşme ve Terörizm

Bu bölümde, araştırma sorusunu oluşturan demokratikleşme ve terörizm arasındaki bağ incelenecektir. İlk bölümde, bir ülke demokratik konsolidasyonu sağlarsa terörizm sorunu da çözüme kavuşur mu sorusuna cevap aranacaktır. Bunu takiben, ikinci bölümde terörizm demok-

ratikleşme süreçlerini etkiler mi sorusuna değinilecektir.

4.1 Demokratikleşmenin

Terörizme Etkisi

Bu bölümde, önceki bölümlerde işlenen iki örnek İspanya ve Türkiye'den hareketle demokratikleşmenin terörizme etkisi işlenecektir.

Bahsedildiği üzere, İspanya demokratikleşme süreçlerini başarıyla tamamlamış ve terörizm sorununu ortadan kaldıramamakla beraber büyük ölçüde terör örgütü ETA'yı halk desteğinden yoksun bırakarak yalnızlaştırmış ve etkisini kırmıştır. Ayrılıkçı terör örgütlerinin her ne kadar zaman içinde amaçları bağlamında söylem değişiklikleri gösterdikleri gözlemlense de, nihai amaçları genellikle bağımsızlık elde etmektir. Bu amaçlarından vazgeçmeleri pek mümkün olmadığından bu örgütleri tam anlamıyla bitirmek mümkün gözükmemektedir. Terörizm sorununa en önemli çözüm olarak istihbarat gösterilmektedir fakat açıktır ki, kolluk kuvvetleri marifetiyle şiddeti durdurmak yeterli bir çözüm olmamaktadır. Nihayetinde, o ülkede, farklı etnik gruplar yaşamaktadır ve yaşamaya da devam edecektir. Önemli olan bu birlikte yaşama fikrinden şaşmayarak, halkın genelinin tatmin edecek bir çözüm bulabilmektir. Sağlam adımlarla bunu uygulayabilmektir.

İspanya Franco'nun ölümünden sonra demokrasiye geçerken, halkta demokrasiyle birlikte terörizm sorununun biteceği algısı oluşmuştur. Bugün, Türkiye'ye de bakıldığında, Öcalan'ın yakalanmasından sonra söylem değişikliğine gi-

derek, üzerinde durmaya başladığı demokrasi söylemi nedeniyle böyle bir algı oluşmuştur. Terörle mücadelede askeri çözümler geçici, günü kurtarıcı çözümlerdir ve demokratik mücadele yöntemi benimsenmelidir. Bu yöntemin benimsenmesi, bir taraftan mücadelenin kendisine uluslararası meşruiyet kazandıracığı gibi terör örgütlerinin meşruiyetini de ortadan kaldıracaktır. (Baharçipek ve Tuncel , 2011:13) Fakat demokratikleşmenin gerçekleşmesiyle terörizmin sonlanacağı düşüncesi iki örnek açısından da bakıldığında pek akla uygun düşmemektedir. "Demokratik mücadele" derken kast edilen, kendi haklarını tam anlamıyla elde edemediğini ya da ezildiğini iddia eden kesime kendini temsil ve ifade edebilmesi için demokratik yolların açılmasıdır. Buna parti kurma, seçme, seçilme gibi demokratik eylemler girmektedir. Bahsedilen gruba kendini demokratik yollarla ifade etme yolu açıldığında, bu grup hala şiddet yolunu devam ettirmeyi seçerse, o durumda halkın gözünde ve uluslararası arenada örgüt sorgulanmaya başlanmaktadır. İspanya örneği için bu durumun geçerli olduğu söylenebilir. İspanya, demokratikleşmesini tam bir konsensüs içinde sürdürürken demokratikleşme adımlarına engel olmaya çalışan ETA zamanla dışlanmış ve meşruiyetini kaybetmiştir. Hem içte hem de dışta desteğini kaybeden ETA yalnızlaşmıştır.

Demokratikleşme, terörizm sorununun çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunabilir. Fakat bu katkının dolaylı bir katkı olduğu unutulmamalıdır. Bir başka deyişle, demokratikleşme, demokratik ifade özgürlüğünü yerleştirmesi ve iyi işler hale getirmesi bakımından terörizm

sorununda yol kat edilmesine elbette neden olabilir. İspanya örneğinde de bu görülebilmektedir. Fakat burada savunulan, demokratikleşmenin sonucunda terörizm sorununun ortadan kalkacağını düşünmenin ve terörizm sorunu ortadan kalkmadıysa demokratikleşmenin yeterli bir biçimde gerçekleşmediğini düşünmenin yanlış olacağıdır. Türkiye örneğine bakılırsa, Türkiye demokratik konsolidasyonunu tamamlamış olsaydı bile, terörizm sorunu bundan ayrı olarak devam edebilirdi. Bir başka deyişle, demokratikleşme nasıl ki, Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki sosyo-ekonomik geriliği çözmeye muktedir değilse, terörizm sorununu bitirmeye muktedir olduğu da düşünülemez.

Ayrıca İspanya örneğinden yola çıkarak kimi yazarlar, Türkiye'nin terörizm sorununa çözüm olarak özerklik ya da federal devlet savlarını ortaya koymaktadırlar. Fakat Linz, (1980:15) İspanya örneğinden hareketle, özerklik, federal yapı ya da tamamen ayrılmanın bahsedilen sorunlu bölgelerde istikrarlı bir demokrasinin yeşermesi için yaşayabilir bir çözüm olmadığını belirtmektedir. Linz'e göre, tek çözüm Baskların İspanya devletinin varlığını kabul etmesi ve bu yapı içinde çoğulculuğu yerleştirmek için çalışmasıdır. Bu nedenle özerklik, federal devlet ya da tamamen ayrı bir devlet oluşturmak kalıcı bir çözüm olarak gözükmezken, çoğulculuğun yerleştirilmesi ve olabildiğince konsensüs sağlayarak birlikte yaşamanın mümkün kılınması daha akla yatkın bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda demokratikleşme ve terörizm arasındaki bağı baktığımızda, di-

rekt olmamakla birlikte dolaylı bir bağ olduğunu söylemek mümkündür. Fakat demokratikleşme süreçlerinin terörizmi bitirmek manasına gelmediği de her iki örnek açısından da bakıldığında ortadadır.

Terörizmin Demokratikleşmeye Etkisi

Bu bölümde, terörizmin demokratikleşme süreçlerine olumsuz etkisi olup olmadığı konusuna değinilecektir.

Öncelikle İspanya örneğinden yola çıkılacak olursa, özellikle 1978 Anayasası yapım sürecinde bir konsensüs sağlayabilmek amacıyla toplumun her kesimini yansıtan gruplar bu sürece dahil edilmek istenmiş fakat Bask milliyetçiliği bu süreçten kendini soyutlamaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra, bu süreçte yeni anayasa taslağının kendisini tam anlamıyla tatmin etmediğini düşünen ETA, bu dönemde eylemlerini arttırmış ve bu şekilde ilgi çekerek istediklerini kabul ettirmeye çalışmıştır. Fakat zaten başından itibaren Bask milliyetçiliğini de içine almayı amaçlayan bu sürece, ETA'nın bu şekilde engel olma çabaları süreci engelleyememiş ama soyutlanmasına neden olmuştur. Bu örnekte görülebileceği gibi, zaman zaman terörizm, demokratikleşme süreçleri kendi isteklerini karşılamadığı zaman şiddet eylemlerini demokrasi aleyhinde kullanabilmektedirler.

Türkiye örneğinde ise PKK ateşkes ilan ettiği zamanlarda yaşanan gelişmelere göre zaman zaman hükümeti istekleri gerçekleşmediği takdirde şiddet eylemlerini başlatmakla tehdit etmekten geri durmamıştır. Bu durumun en güncel ör-

neği olarak AKP döneminde ortaya atılan açılım hamlesi, yani bir başka deyişle Kürtlere bazı haklar verilmesi sürecinde, PKK'nın ateşkes ilan etmesi fakat süreç yavaşlayınca şiddet eylemlerini başlatmakla tehdit etmesidir.

Ortaya konulan süreçler yeteri kadar demokratik olsa da olmasa da, bu süreçleri engelleme tehdidi ya da direkt terörizm eylemleriyle engellemeye çalışmak elbette demokratikleşme süreçlerine olumlu bir etki yapmaktan son derece uzaktır.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu proje, demokratikleşme çalışmalarında pek üzerinde durulmayan terörizm konusunu demokratikleşme perspektifinden karşılaştırma yöntemini kullanarak incelemeyi amaçlamıştır. Örnek iki vaka olarak ise İspanya ve Türkiye seçilmiş ve incelenmiştir. Günümüzde hala önemli bir yer tutan terörizm sorunu açısından demokratikleşme süreçlerinin doğru konumlandırılması ve tanımlanması çözüm önerileri oluşturabilmenin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Demokratikleşmenin terörizmi olumlu yönde etkileyip etkilemediği konusunda net bir çıkarım yapmak mümkün olmamakla birlikte, bu konunun araştırılması ve aradaki bağın doğru tanımlanması hem demokratikleşme gerçekleşikten sonra demokrasi performansının doğru değerlendirilmesi açısından, hem de devlet odaklı çözüm perspektifinden yola çıkarak tanımlanan terörizm sorununa çözüm önerileri geliştirebilmek bakımından önem arz etmektedir.

Demokratikleşme perspektifinden bakıldığında, demokratikleşmesini başarıyla

gerçekleştirmiş bir ülke örneği olması bakımından İspanya ve başarıyla gerçekleştirememiş bir ülke örneği olması bakımından ise Türkiye araştırma sorusu çerçevesinde projeye konu olmuştur. Terörizm perspektifinden bakıldığında ise paralel biçimde İspanya ETA terör örgütünü yalnızlaştırmayı başarmış ve terörizm sorununu büyük ölçüde çözümlenmiştir; fakat Türkiye, açılım gibi isimlerle adlandırdığı birçok çabasına rağmen PKK terörizmini bitirememiştir.

Bu bağlamda, göze çarpan bu paralellik nedeniyle, bir kimse demokratikleşme ve terörizm arasında bir doğru orantı olduğu fikrine kapılabilir. Zaten demokratikleştikçe terörizm sorununun çözüleceğine halk kitleleri de inanmakta ve bir bakıma bu nedenle demokrasiyi desteklemektedirler. Fakat böyle bir sonuca varmak ancak kavram kargaşası yaşanması nedeniyle mümkün olabilmektedir. İşleyen bir demokrasi oluşturulması dolaylı bir biçimde terörizm sorununun azaltılmasına ya da diyalog ortamının oluşmasına neden olabilir fakat demokratikleşme ekonomik iyileşmenin garantisi olmadığı gibi terörizm sorununu çözenin de garantisi elbette değildir.

Türkiye örneğinde, PKK terör örgütü ve örgütün siyasi ayağı demokrasi istediklerini, ülkeden kopmak istemediklerini yeni söylemleri olarak belirlemişlerdir fakat İspanya örneğinde görüldüğü üzere demokratikleşme adımlarının tam bir konsensüsle gerçekleştiği durumlarda bile aslında bu gelişmeler etnisiteye bağlı terörizmi ortadan kaldırmak için yeterli olmamaktadır, çünkü bu grup her zaman daha fazla hak, ayrıcalık vs. isteyebil-

mektedir. O nedenle, demokratikleşme işler bir seçim sisteminin ve parti sisteminin oluşmasını sağlarken iktidara gelebilme ihtimalinin varlığını içermektedir. Demokratikleşme ya da demokrasi farklı gruplara farklı haklar ya da ayrıcalıklar verilmesi anlamına gelmemektedir. Tam tersi, farklı dil, din, ırka mensup olsalar da eşit haklar tanınmasına işaret eder. Bu nedenle özerkliklerin oluşması demokratikleşmeye bağlı değil, ülkelerin ortak kararlarına bağlı gerçekleştirilen bir süreçtir. Linz'e (1997:43-44) göre Bask bölgesi gibi ülkenin diğer bölgelerinden göç almış bir bölgede, o bölgenin baskın dilinin Baskça olması bir süre sonra diğer insanların da belli kademelere, görevlere gelemediğini ve ezildiğini hissetmesine neden olabilir. Bu durumda da bir başka eşitsizlik ortaya çıkmış olur.

Sonuçta, bir ülke demokratikleşmesini sağlamışsa ve farklı gruplar olması gerektiği gibi temsil edilebiliyor ve hükümet etme ihtimalini de elde edebilecek bir siyasi ortamda yaşıyorlar ise bu terörizm sorununu İspanya örneğinde olduğu gibi etkileyebilir fakat bu etkenin yanında birçok terörle mücadele politikasının uygulandığı da unutulmamalıdır. Bu nedenle varılan sonuç, demokratikleşme süreçleri terörizmin sona ermesiyle sonuçlanmak zorunda değildir fakat zaman zaman bazı pozitif etkiler gösterebilir. Terörizmin demokratikleşme süreçlerine etkisine bakılacak olursa, kırılma noktaları sayılan karar süreçlerinde alınan ortak kararlar ayrılıkçı hareketleri tatmin etmediğinde bu örgütler çekinmeden şiddet uygulayabilmektedirler. Buna örnek olarak, İspanya'da Carrero Blanco suikasti ve 1978 anayasa taslağı çalışmaları süre-

cinde artan terörist eylemler verilebilir. Nihayetinde terörizm bu süreçleri kesintiye uğratmak istediğinden, olumsuz etki etmiş olur. Fakat demokratikleşme yine de aynen İspanya'da olduğu gibi yerleşmeye devam edebilir.

Bu bağlamda, bu çalışma, demokratikleşme terörizm sorununa çözüm anlamına gelebilir mi, terörizm demokratikleşme süreçlerini olumsuz etkileyebilir mi sorularını irdelemeyi amaçlamıştır. İspanya ve Türkiye örnekleri bu çerçevede değerlendirilmiştir fakat başka vakaların incelenmesi ve çıkarımların yapılması da pratikte terörizm sorununa çözüm üretilmesi açısından önemli bir katkı yapabilecektir.

Kaynakça

Kitaplar

- 1)** Bal, İ (Der.). Terörizm, Liberal Devlet Ve Uluslararası İşbirliği, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler. Lalezar Kitabevi. Ankara. 2006. s. 561-584.
- 2)** E., Bozkurt. & S. Kanat. Asil Yayın. Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları Ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler. Ankara. 2007.
- 3)** Bozkurt, G.S. Küreselleşme Ve Terörizm. Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler. İdris Bal. (Der.) Lalezar Kitabevi. Ankara. 2006. s. 549-559.
- 4)** Dahl, R.A. Demokrasi Üzerine. 2. Basım. B. Kadioğlu. (Çev.) Phoenix Yayınevi. Ankara. 2010.
- 5)** Gunther, R. Southern Europe. Democratization. Christian Haerpfer & Patrick Bernhagen & Ronald F Inglehart & Christian Welzel. (Eds.) Oxford: Oxford University Press, 2009. s. 275-280.
- 6)** Huntington, S.P. Kilit Yayınevi. Üçüncü Dalga. Ankara. 2007.
- Linz, J. J. & Stepan, A. Problems Of Democ-

ratic Transition And Consolidation, South Europe, South America And Post-Communist Europe. The Johns Hopkins University Press. Baltimore, M.D. 1996.

7) Linz, J.J. Spanish Democracy And The Estado De Las Autonomias. Forging Unity Out Of Diversity: The Approaches Of Eight Nations. Schambra, William A. (Ed.) American Enterprise Institute. Washington D.C. 1989. s. 260-326.

8) Linz, J.J., The Basques in Spain: Nationalism And Political Conflict In A New Democracy. Resolving Nationality Conflicts: The Role Of Public Opinion Research. Davison, W. Phillips & Gordonker, Leon. (Eds.), New York, NY. Praeger. 1980. s. 13-47

9) Oran, B. (Ed.) Türk Dış Politikası Cilt 2: 1980-2001. İletişim Yayınları. 6. Baskı. İstanbul. 2001.

10) Özbudun, E. Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye. Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul. 2011.

11) Özbudun, E. Contemporary Turkish Politics, Challenges To Democratic Consolidation. Lynne Rienner Publishers. Boulder. 2000.

12) Özbudun, E. Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı. Bilgi Yayınevi. Ankara. 1993.

13) Paniagua, J. La Transición Democrática, De La Dictadura A La Democracia En España (1973-1986). Anaya. Madrid. 2009.

14) Preston, P. El Triunfo De La Democracia En España. Grijalbo Mondadori S.A. Barcelona. 2001.

15) Schmitter, P.C. & Karl, T.L. Demokrasi Nedir Ne Değildir. Demokrasinin Küresel Yükselişi. Diamond, Larry ve Plattner, Marc F. (Der.) Yetkin Yayıncılık. Ankara. 1995. s. 68-79

16) Soto Carmona, A., Transición y Cambio en España 1975-1996. Alianza Editorial. Madrid. 2005.

17) Stepan, A. Democracies in Danger. The Johns Hopkins University Press. Baltimore, M.D. 2009.

18) Yazıcı, S. Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri. Yetkin Yayınları. Ankara. 1997.

lelerin Anayasal Etkileri. Yetkin Yayınları. Ankara. 1997.

Diğer Yayınlar

19) Akbaş, M. Ayrılkçı Terör Örgütlerinin Siyasallaşma Faaliyetleri: PKK Örneği. (Yüksek lisans tezi) Hacettepe Üniversitesi SBE. Ankara. 2011.

20) Aydın, Ö. Terör ve Siyasal Partiler: Herri Batasuna Ve Batasuna İspanya’ya Karşı Davası Üzerine Bir İnceleme. (online) Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, 2. 2011. s. 41-58. <http://www.utsam.org/images/upload/attachment/cilt2/sayi2/makale-3.pdf> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)

21) Baharççek, A. & Tuncel, G., Terörle Mücadelenin Zorlukları Ve Bu Zorlukları Aşmada Farklı Bir Yaklaşım: Demokratik Mücadele Yöntemi (online). Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, 2. 2011. s. 1-15. <http://www.utsam.org/images/upload/attachment/cilt2/savi2/MAKALE-1.pdf> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)

22) Chislett, W., Spain and Turkey: A Budding Relation. (online) Real Instituto Elcano. 2009. (Ziyaret tarihi 30.12.2013).

23) Cline, L.E. From Ocalan to Al Qaida: The Continuing Terrorist Threat In Turkey (online). Studies in Conflict & Terrorism. 27 (4) 2004. s. 321-335. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100490461105#.UsH2SfRdWSo> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)

24) Colomer, J.M. El Modelo. Espanol De Democratizacion. Politico y Gobierno (online). Primer Semestre, Vol VI., Num.1. 1999. pp. 173-185, <http://www.politicavgobierno.cide.edu/num anteriores/Vol VI N1 1999/Colomer.pdf> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)

25) Çalmlı, M. Role Of Business Elites In Democratic Consolidation: Turkey In The Light Of Spain’s Experience. (Yüksek lisans tezi) Koç University Graduate School of Social Sciences & Humanities. İstanbul. 2010.

26) Ecevit, Y.A. The Role Of The Military In Transitions To Democracy: A Comparison Of The Spanish And Turkish Cases. (Yüksek li-

- sans tezi) Sabancı University Graduate School of Arts and Social Sciences. İstanbul. 2007.
- 27)** El Mundo, La Espana de las autonomias [online], <http://www.elmundo.es/especiales/2005/06/espana/estatutos-autonomia/historia.htm> (Ziyaret tarihi 30.12.2013) 2005.
- 28)** Freedom House. Freedom In The World. 2013. (online) http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Booklet_0.pdf (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 29)** Freedom House. 2008. Turkey In Transit. (online) https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Turkey%20in%20Transit.pdf (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 30)** Gobierno de Espana. La Moncloa (online). (Ziyaret tarihi 30.12.2013) <http://www.lamoncloa.gob.es/home.htm>
- 31)** Gobierno de Espana. Ultimas Victimas Mortales de ETA: Cuadros Estadísticos (online). (Ziyaret tarihi 30.12.2013) <http://www.interior.gob.es/prensa-3/balances-e-informes-21/ultimas-victimas-mortales-de-eta-cuadros-estadisticos-630>
- 32)** Gobierno de Espana, Los Pactos de la Moncloa (online). <http://www.mpr.gob.es/servicios/publicaciones/vol17> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 33)** Heper, M. The state and the Kurds in Turkey (online). 2007. (Ziyaret tarihi: 30.12.2013) <http://m.friendfeed-media.com/357e-650580ba2d3a04450695c73010e3dbdec1car>
- 34)** İspanyol Anayasası. 1978. (online) <http://www.lamoncloa.gob.es/NR/rdonlyres/79FF2885-8DFA-4348-8450-04610A9267F0/0/constitucionES.pdf> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 35)** Kalem, A. PKK Terör Örgütünün ETA Ve IRA Terör Örgütleri İle Karşılaştırılması. (Yüksek lisans tezi) Beykent Üniversitesi SBE. İstanbul. 2011.
- 36)** Korkmazarslan, S. Democratization In Spain And The Role Of The EC/EU. (Yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü. İstanbul. 2007.
- 37)** Linz, J.J. Democracy, Multinationalism And Federalism. (online) 1997. http://www.march.es/ceacs/publicaciones/working/archivos/1997_103.pdf [Ziyaret tarihi 30.12.2013]
- 38)** Milliyet, "55 milyon kişi 'etnik olarak Türk'". (online) 2007. <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/22/guncel/agun.html> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 39)** Partido Popular, Historia (online). <http://www.pp.es/conocenos/historia2.html> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 40)** Radikal, "Cemil Bayık: Ateşkes konumumuzu gözden geçirebiliriz". (online) <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cemil-bayik-ateskes-konumumuzu-gozden-gecirebiliriz-1165824/> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 41)** Sayarı, S. Political parties, party systems and the economic reforms: the Turkish case (online). Studies In Comparative International Development. 31 (4). 1996/97. s. 29-45. <http://link.springer.com/article/10.1007/BF02738630> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 42)** Share, D. & Mainwaring, S. Transitions From Above: Democratization In Brazil And Spain (online) Kellogg Institute. 1984. <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/032.pdf> (Ziyaret tarihi 30.12.2013).
- 43)** TBMM Hükümetler listesi (online) <http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e-kaynaklar-kutuphane-hukümetler.html> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)
- 44)** TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. Terör Ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu (online). 2013.
- 45)** <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/TER%C3%96R%20VE%20C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf> (Ziyaret tarihi: 30.12.2013).
- 46)** TC Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanları listesi (online) <http://www.tccb.gov.tr/>

sayfa/cumhurbaskanlarimiz (Ziyaret tarihi 30.12.2013)

47) Tunabay, F. Bask Sorunu Ve İspanya-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Yeri. (Yüksek lisans tezi) Onsekiz Mart Üniversitesi SBE. Çanakkale. 2010.

48) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (online) <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa2011.pdf> [Ziyaret tarihi 30.12.2013]. 1982.

49) Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Medeniyetler İttifakı Girişimi. (online) <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfar> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)

50) United Nations Alliance of Civilizations (online), <http://www.unaoc.org/r> (Ziyaret tarihi 30.12.2013)

51) UTSAM, İspanya'nın Terörle Mücadelesi (online) <http://www.utsam.org/images/upload/attachment/%C4%B0spanya'n%C4%B1n%20Ter%C3%B6rle%20M%C3%BCcadelesi.pdf> (Ziyaret tarihi 30.12.2013) 2010.

Notlar

1) Medeniyetler İttifakı hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/medeniYetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa>, United Nations Alliance of Civilizations <http://www.unaoc.org/> [ziyaret tarihi 30.12.2013]

2) Bu parti Unión Patriótica'dır. Vatanperverler Birliği şeklinde çevrilebilir.

3) Mihver Devletleri, İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefik devletlerle savaşan devletlerin blokuna verilen addır. Bu devletlerin başlıcaları; Almanya, İtalya ve Japonya'dır. Müttefik devletlerin başlıcaları ise; Birleşik Krallık, Fransa ve Polonya'dır. İngilizce, Mihver Devletleri axis, Müttefik devletler ise, allies olarak adlandırılır.

4) Juan Linz'in tabiriyle ruptura.

5) Bask Bölgesi

6) İspanyolca orijinal adı Los Pactos de la Moncloa'dır. 1977'de kabul edilen bu anlaşmalar bütünü; ekonomi, sağlık, eğitim, şehirçilik, güvenlik, tarım, yargı gibi birçok alanı kapsayan iyileştirme politikalarıdır. Daha fazla bilgi için bakınız:

<http://www.mpr.gob.es/servicios/publicaciones/vol17/> [Ziyaret tarihi 30.1. 2., 2013]

7) Özel Kuzey Planı

8) İspanyolcada Estatutos şeklinde geçmektedir.

9) Sivil asker ilişkileri özellikle, 2007 itibarıyla değişiklik göstermiştir. Ordu, bu dönemden itibaren siyasetten uzaklaştırılmıştır.

10) Bu sayı; şehit, sivil vatandaş ve ölü ele geçirilen terörist sayısının toplamına işaret eder.

11) "Bakınız: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cemil-bayik-ateskes-konumumuz-gozden-gecirebiliriz-1165824/> (Ziyaret tarihi 30.1. 2., 2013)